

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Філософський факультет

Кафедра політології

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної (кваліфікаційної магістерської) роботи на тему:

**«Особливості розвитку протипартизанської боротьби та її роль у
врегулюванні сучасних світових конфліктів»**

Виконав:

студент 2-го курсу, групи ОПМ-61

другого (магістерського) рівня освіти

спеціальності 052 «Політологія»

ОПП «Глобальні студії та світова політика»

Безкорвайний Петро Валерійович

Керівник:

к. філос. н, доцент кафедри політології

Баталов Олексій Анатолійович

Рецензент:

к. філос. н., доц., проф. кафедри філософії

Харківського національного

університету радіоелектроніки

Тіхонова Л. А.

Харків-2024

ВІДГУК

наукового керівника на кваліфікаційну роботу магістра «Особливості розвитку протипартизанської боротьби та її роль у врегулюванні сучасних світових конфліктів» Безкоровайного Петра Валерійовича, здобувача наукового ступеня магістра зі спеціальності 052 «Політологія»

Кваліфікаційна робота магістра Безкоровайного П.В. присвячена аналізу особливостей розвитку протипартизанської боротьби та її ролі у врегулюванні сучасних світових конфліктів.

Актуальність теми дослідження обумовлена важливою роллю протипартизанської боротьби при врегулюванні багатьох сучасних збройних конфліктів. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків та списку використаних джерел.

Метою кваліфікаційної роботи було дослідження особливостей розвитку протипартизанської боротьби та її ролі у врегулюванні сучасних світових конфліктів.

Магістр послідовно виконав такі завдання дослідження:

- дослідив вплив стратегії стримування, теорії модернізації та орієнталізму на теорію і практику протипартизанських дій;
- проаналізував основні протипартизанські стратегії, оцінив їх ефективність;
- завдяки аналізу історичних і теоретичних основ протипартизанської боротьби дослідив траєкторію еволюційного розвитку таких дій;
- дослідив загальну специфіку збройних конфліктів у ХХІ столітті;
- дослідив значення соціокультурного контексту у протипартизанських діях;
- зробив висновок про те, чи є достатнім для врегулювання конфлікту виключно військова складова;
- дослідив роль новітніх технологій та міжнародного співробітництва у протипартизанських діях задля нейтралізації загроз стабільності держав світу.

Безумовною перевагою роботи є те, що автор доходить такого висновку: виключно військового інструментарію для боротьби з партизанами / повстанцями є недостатньо, необхідним є комплексний підхід, що поєднував би у собі і військові дії, і політичні реформи, і соціально-економічні заходи та інформаційні кампанії (причому перевага надається саме політичним, економічним та соціокультурним методам впливу як на партизан так і на їх підтримку серед населення). Приклади Афганістану 2001-2021 рр. (коли, не зважаючи на тотальну військову перевагу коаліції над Талібаном перемогти партизан не вдалось і згодом вони триумфально повернулись до влади) та Сирії 2011-2024 рр. (коли режиму Б. Асада не вдалось перемогти повстанців навіть завдяки зовнішній підтримці РФ та Ірану) підтверджують вищенаведений висновок автора.

Недоліком роботи є певна незавершеність дослідження щодо розробки саме політичного інструментарію протипартизанської боротьби.

Вважаю, що мету кваліфікаційної роботи було досягнуто, а проблематику розкрито достатньою мірою. Робота є оригінальним науковим дослідженням. Безкоровайний П.В. демонструє достатнє розуміння теми і здатність аналізувати розвиток протипартизанської боротьби та її ролі у врегулюванні сучасних світових конфліктів.

Отже, як науковий керівник, я вважаю, що робота Безкоровайного Петра Валерійовича заслуговує на позитивну оцінку, а сам дослідник – на присудження наукового ступеня магістра зі спеціальності 052 «Політологія».

Науковий керівник
кандидат філософських наук,
доцент кафедри політології
філософського факультету
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

О.А. Баталов

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу магістра

здобувача вищої освіти 6-го курсу групи ОПМ-61 денної форми навчання

спеціальності 052 «Політологія» освітньо-професійної програми

«Глобальні студії та світова політика»

кафедри політології філософського факультету

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Безкоровайного Петра Валерійовича

на тему: «Особливості розвитку протипартизанської боротьби та її роль у врегулюванні сучасних світових конфліктів»

Актуальність теми дослідження Безкоровайного Петра Валерійовича обумовлена необхідністю розробки методів і стратегій врегулювання конфліктів в сучасному світі, і протипартизанська боротьба є одним з можливих напрямків досягнення цієї мети.

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків та списку використаних джерел.

Перевагою магістерської роботи є те, що вона не акцентується на виключно військових методах протипартизанської боротьби, а розглядає протипартизанську боротьбу, як комплекс політичних, економічних, соціальних, культурних і військових методів (при чому підкреслюється перевага саме політичних методів над військовими).

До недоліків дослідження можна віднести об'єм роботи (60 сторінок) та невелику джерельну базу. Також необхідно підкреслити, що якби в роботі був ще й третій розділ про саме політичні методи протипартизанської боротьби з прикладами успішних кейсів– це додало б роботі ґрунтовності.

Однак, не зважаючи на вищезазначені недоліки, висновки, сформульовані автором, достатньою мірою розкривають поставлені у завданні мету і завдання.

Отже, кваліфікаційна робота магістра «Особливості розвитку протипартизанської боротьби та її роль у врегулюванні сучасних світових

конфліктів» заслуговує на позитивну оцінку, а її автор, Безкоровайний Петра Валерійович, є гідним для присвоєння кваліфікації магістра з політології.

Рецензент:

к. філос. н., доц.,
проф. кафедри філософії
Харківського національного
Університету радіоелектроніки

(Підпис)

Тіхонова Л. А.

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОЇ ПРАКТИКИ ПРОТИПАРТИЗАНСЬКОЇ БОРОТЬБИ.....	7
1.1. Протипартизанська боротьба: сутність феномену та історія питання.....	7
1.2. Стратегія стримування та протипартизанська боротьба.....	13
1.3. Теорія модернізації та протипартизанська боротьба.....	20
1.4. Орієнталізм та партизанський рух.....	24
Висновки до розділу I.....	28
РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ПРОТИПАРТИЗАНСЬКОЇ БОРОТЬБИ ТА ЇЇ РОЛЬ У ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ.....	30
2.1. Специфіка збройних конфліктів у XXI столітті.....	30
2.2. Основні протипартизанські стратегії.....	33
2.3. Ефективність збройних сил в протипартизанських операціях.....	47
Висновки до розділу II	54
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	59

ВСТУП

Актуальність теми дослідження обумовлена важливою роллю протипартизанської боротьби при врегулюванні сучасних конфліктів. Сьогодні протипартизанська боротьба та конфлікти низької інтенсивності у суспільно-політичному дискурсі відійшли на другий план на фоні розгоряння більш інтенсивних війн з залученням регулярних армії з обох сторін. Але ще до повномасштабного вторгнення РФ до України проблематика протипартизанської боротьби була надзвичайно популярна по всьому світу. Філіппіни, Ірак, Сирія, Афганістан, Сомалі, Лівія, та ще велика кількість країн і регіонів стикнулись та досі стикаються з загрозою від нерегулярних формувань та недержавних акторів, які десятиріччями ведуть свою боротьбу і з ними не вдається нічого зробити.

В першу чергу тому, що проблематику протипартизанської війни розглядають зазвичай виключно з військової точки зору, помилково відносячи їх до інших збройних конфліктів. Через це призма сприйняття протиповстанських конфліктів існує лише у військовому полі, тоді як причина та способи вирішення цих конфліктів полягають у цілковито інших площинах. Поява партизан або повстанців – це завжди сигнал до того, що країна, де вони виникли, є політично нестабільною, бідною та з закритими соціальними ліфтами. Повстанці можуть бути національно-визвольним рухом, який намагається звільнити власну територію від окупантів, що було дуже поширеним явищем у другій половині ХХ сторіччя. Це саме політологічна проблематика. Політична наука має справу з аналізом владних структур, конфліктів, розробляє стратегії їх вирішення та забезпечення стабільності. Протипартизанська боротьба, як форма асиметричного конфлікту, безпосередньо стосується всіх цих аспектів.

Також ця тема має значення для аналізу легітимності політичних режимів та їх здатності забезпечувати і підтримувати національну безпеку. Партизанські рухи часто виникають у відповідь на політичні, економічні та

соціальні несправедливості. Вивчення методів протидії партизанським рухам дозволяє політологам оцінити, як держави реагують на виклики та чи дотримуються вони демократичних принципів і прав людини у своїх діях. Наприклад, контрверсійні методи, які використовувались у боротьбі з партизанами в Алжирі, В'єтнамі, Іраці, Афганістані та Палестині, викликають запитання про межі допустимого в конфліктах.

Ще один аспект, чому протипартизанські війни мають бути цікаві для політології – це поширення недержавних акторів на фоні глобалізації людства. Глобалізація створює нові форми партизанських загроз, які виходять за межі окремих держав. Терористичні угруповання використовують технології, кіберпростір та глобальні комунікації для організації своїх дій.

Ступінь наукової розробленості. Тема протипартизанської боротьби була предметом досліджень багатьох вчених, перш за все західних (що є логічним, оскільки саме збройні сили цих держав та контрольовані ними цивільні адміністрації стикались з партизанським опором в країнах «третього світу» протягом останніх десятиліть: Афганістан, Ірак, Сирія, Палестина, тощо). Необхідно підкреслити особливе значення наукових досліджень для розробки проблематики протипартизанської боротьби таких науковців, як Роберт Томпсон, Жак Фремо, Пол Брукер та інші.

Мета роботи полягає у дослідженні особливостей розвитку протипартизанської боротьби та її ролі у врегулюванні сучасних світових конфліктів.

Завдання підпорядковані меті дослідження:

- дослідити вплив стратегії стримування, теорії модернізації та орієнталізму на теорію і практику протипартизанських дій;
- проаналізувати основні протипартизанські стратегії, оцінити їх ефективність;
- завдяки аналізу історичних і теоретичних основ протипартизанської боротьби дослідити траєкторію еволюційного розвитку таких дій;
- дослідити загальну специфіку збройних конфліктів у XXI столітті;

- дослідити значення соціокультурного контексту у протипартизанських діях;

- проаналізувавши військову та політичну складові у протипартизанських діях, зробити висновок про те, чи є достатнім для врегулювання конфлікту виключно військова складова, чи все ж таки потрібен комплексний підхід, що поєднував би і військові дії, і політичні реформи, і соціально-економічні заходи та інформаційні кампанії;

- дослідити роль новітніх технологій та міжнародного співробітництва у протипартизанських діях задля нейтралізації загроз стабільності держав світу.

Об'єктом дослідження є сучасні конфлікти.

Предметом дослідження є протипартизанська боротьба, її розвиток та роль у врегулюванні сучасних світових конфліктів.

Гіпотеза: протипартизанська боротьба є важливим фактором, що впливає на врегулювання конфліктів у сучасному світі.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному аналізі історичних, теоретичних та практичних аспектів протипартизанської боротьби. Дослідження, що охопило розвиток підходів до протидії партизанським рухам починаючи від другої світової війни та колоніального періоду і безпосередньо до сучасності, продемонструвало, як змінювався характер цих конфліктів у відповідь на нові технології, політичні реалії та глобальні виклики.

Дослідження підкреслює важливість балансу між військовими діями та політичними ініціативами при врегулюванні таких конфліктів, оскільки виключно військовий підхід, як показують численні приклади, зазвичай не забезпечує тривалої стабільності. Також робота демонструє важливість врахування саме соціокультурного контексту територій, охоплених партизанським / повстанським рухом, оскільки успіх протипартизанських дій залежить перш за все від здатності уряду / адміністрації адаптувати свої стратегії до умов конкретного регіону, враховуючи потреби та інтереси місцевого населення.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 60 сторінок.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОЇ ПРАКТИКИ ПРОТИПАРТИЗАНСЬКОЇ БОРОТЬБИ

1.1. Протипартизанська боротьба: сутність феномену та історія питання

Партизанський (повстанський) рух – «організований рух, спрямований на повалення конституційного ладу шляхом використання підривної діяльності та збройного конфлікту»¹.

Протипартизанська / протиповстанська боротьба — це діяльність, спрямована на протидію партизанським силам, які ведуть збройну боротьбу проти державних або окупаційних сил, часто використовуючи методи асиметричної війни, включно з диверсіями, саботажем і терористичними діями. Це поняття охоплює застосування як військових, так і невійськових засобів для нейтралізації активності партизанських формувань, відновлення контролю над територіями, зменшення підтримки партизанів серед населення і зміцнення безпеки. Протипартизанська боротьба – «військові, воєнізовані, політичні, економічні, психологічні та громадянські дії, що вживаються урядом для перемоги над повстанцями»².

Термін підкреслює специфіку боротьби проти супротивника, який не діє як регулярна армія, часто використовуючи прихованість, мобільність і підтримку місцевого населення як основні засоби досягнення своїх цілей. Також до цієї теми можна віднести боротьбу з будь-яким озброєним, політичними ворогом, який не має власної державності.

Значна частина того, що ми знаємо про військові аспекти збройної боротьби проти іноземного панування походить з вивчення партизанської війни³. Громади та нації обирають партизанську війну, тому що вона часто є єдиною формою насильницького опору, яка має шанси витримати багаторазові зіткнення з загарбником, який переважає у військовому

¹ "The U.S. Army/Marine Corps Counterinsurgency Field Manual 2007", p 2

² "The U.S. Army/Marine Corps Counterinsurgency Field Manual 2007", p 2

³ Robert B. Asprey, War in the Shadows: The Guerrilla in History, 2nd ed. (NY: William Morrow 1994)

відношенні. Переваги партизанської війни можна, мабуть, найкраще зрозуміти, розглянувши тягар пов'язані зі звичайною війною. У звичайній війні армії часто прагнуть зібрати свої сили для вирішальних битв. Вони покладаються на велику логістичну підтримку, стаціонарні бази і широкі арсенали постачання. Це, своєю чергою, вимагає значної централізації, інвестицій у створення і утримання інфраструктури і захист активів. Зрештою, звичайні армії є непоганою мішенню, особливо для тієї сторони, що переважає у військовому відношенні.

В умовах глибокої матеріальної незабезпеченості партизанська війна виявляється ощадливою. Партизани, за відомим висловом Мао, подібні до риб у морі⁴. Вони покладаються на невеликі незалежні формування і на логістичну підтримку з боку існуючої, широко децентралізованої інфраструктури – населення в цілому. Широка і розпорошена система підтримки і притулку надає партизанам велику мобільність і меншу вразливість. Коротше кажучи, партизанська війна дозволяє уникнути значної частини тягаря, пов'язаного зі звичайною війною, у тому числі й ризику одного нокаутуючого удару.

Основна мета повстанських рухів полягає в тому, щоб переконати сильного ворога не продовжувати боротьбу. Вони сподіваються досягти цього шляхом нанесення супротивнику досить високих втрат (людських та матеріальних) протягом досить тривалого часу. Однак до недавнього часу, незважаючи на свої очевидні переваги, партизанська війна часто не могла змінити політичну долю пригноблених спільнот на краще⁵.

Противпартизанська боротьба протягом другої світової війни

Партизанські рухи набули широке поширення під час другої світової війни. Це було пов'язано з тим фактом що, Третій Рейх (а також СРСР у 1939-1940 роках) окупував значні території Європи – разом з цими

⁴ Mao Tse-Tung, *On Guerrilla Warfare* (NY: Praeger 1961)

⁵ J. Bowyer Bell, *The Myth of the Guerrilla* (NY: Knopf 1971) pp.52, 54; Arthur Campbell, *Guerrillas* (London: Arthur Barker 1967) p.3;

територіями під окупацію потрапила значна кількість людей, що там проживали. Цей факт сприяв появі партизанських та визвольних рухів в СРСР (як аутентичних партизан, на зразок УПА або литовських «лісових братів»), так і «закинутих» з «Центру» таких професійних диверсантів, як С. Ковпак), на Балканах (на території тодішнього королівства Югославія), у Франції, а також продиктував їх антинімецьку та антирадянську спрямованість.

Сама ж Німеччина серйозно ставилась до подібних загроз та формувала каральні загони у структурі СС для боротьби з партизанськими рухами на захоплених територіях.⁶ Методи боротьби відрізнялись безжальністю і були відносно ефективними.

Порівняння британської та французької протипартизанської боротьби в колоніях

Порівняльний аналіз британської та французької практик боротьби з повстанцями може бути досить складним, оскільки вони обидві мають кінцевою метою «умиротворення» місцевого населення. Вони обидві підкреслюють, що ключовим моментом у кожній партизанській війні є боротьба за «серця і уми» місцевих жителів. Однак підходи цих двох практик все ж таки різні.

Класичний британський підхід COIN був представлений у роботі Роберта Томпсона, де він описав основні принципи боротьби з партизанами. Ці принципи в основному стосувалися необхідності стабільної політичної та економічної ситуації в державі, яка мала справу з партизанською війною, дотримання законів у боротьбі з партизанами, щоб завоювати прихильність місцевого населення, відсутності анархії та хаосу, необхідності чіткого плану дій, що робити в умовах партизанської війни, підтримання максимально можливого рівня безпеки в «ключових» районах країни, де розташована критична інфраструктура або де підтримка населенням влади є найвищою, а

⁶ German Counter-Insurgency Revisited, CHARLES D. MELSON, 2011, DOI: 10.1080/13518046.2011.549048;

також визначення пріоритетів для влади, де боротьба за підтримку місцевого населення буде стояти вище, ніж пряме збройне протистояння з уже існуючими повстанцями.⁷ Як бачимо, ці принципи більше зосереджені на адмініструванні та управлінні повстанськими регіонами і не фокусують свою увагу на збройних силах.

Французький підхід COIN розглядає це питання під іншим кутом зору. Так, французи часто покладались на військову силу. Це твердження не слід розглядати як твердження, що французький підхід до боротьби з повстанцями базувався виключно на військовому потенціалі, скоріше, французька теорія боротьби з повстанцями передбачає, що армія та її інститути будуть головними дійовими особами в боротьбі, і що в боротьбі з повстанцями армії повинна бути делегована можливість визначати політику протидії повстанському руху. Французи виділяють кілька ключових моментів щодо подолання повстанського опору:

- жодна територія всередині країни, де існує партизанський рух, не повинна залишатися без уваги армії та держави. Країна має бути адміністративно поділена на різні сектори, на чолі яких має стояти військовий офіцер;
- вирішальну роль відіграє отримання розвідувальної інформації. Вона поділяється на два потоки: перший відповідає за отримання загальної інформації про країну, її населення, загальних відомостей про противника, його кількість озброєнь, тактику ведення бою тощо. Другий потік безпосередньо пов'язаний зі збором певної інформації, яка має безпосереднє відношення до операції, запланованої французькими збройними силами. Наприклад, точна дата і час проїзду автомобіля з важливим офіцером противника, кількість сил противника в конкретному населеному пункті в конкретний день тощо;

⁷ "DEFEATING COMMUNIST INSURGENCY The Lessons of Malaya and Vietnam", Sir Robert Thompson, 1966, ch. 4, pp. 50-58;

- високе значення місцевих сил. Необхідність їх створення, навчання та утримання була продиктована потребою зменшити навантаження на французьку армію, а також отримати для армії людей, знайомих з місцевістю, місцевою мовою, культурою та іншими особливостями, які можуть бути невідомі регулярним військам;
- формування лояльних маріонеткових еліт, які безпосередньо керуватимуть територіями. Вони потрібні для збереження дружніх відносин з країною, навіть у разі виведення військ, а також виступають «легітимізаторами» присутності іноземних військ в країні.⁸

Як можна було з'ясувати, три з чотирьох наведених вище пунктів так або інакше стосуються армії. З цього можна зробити висновок, що французи у своїй практиці більше поклалися на інститут армії, ніж на менеджмент і адміністрування. Так, Жак Фремо пише: «Солдат не повинен задовольнятися тим, що він воїн: він повинен працювати вчителем, лікарем, інженером громадських робіт, або, більш скромно, медсестрою чи бойскаутом. Якнайшвидше він повинен поступитися місцем цивільній адміністрації».⁹ Іншими словами, на час конфлікту на армію були покладені не тільки звичайні армійські завдання, але й завдання, які в цивільному житті виконують цивільні фахівці.

З безпосереднього досвіду французів в Алжирі та британців у Малайї також можна побачити різницю у підході до цивільного населення. Цю різницю добре ілюструють заходи, що застосовували французи в Алжирі та британці в Малайї. Французи створили Спеціалізовані адміністративні секції (SAS), а британці – «План Бріггса»¹⁰.

Британці у Малайї в 1951 році запустили програму «Нові села», також відому як «План Бріггса». В рамках цього плану до кінця 1951 року близько 400 000 жителів, переважно китайськомовних, були переселені зі своїх рідних

⁸ "The French Experience in Algeria: Doctrine, Violence and Lessons Learnt", Jacques Fremeaux, p. 51;

⁹ "The French Experience in Algeria: Doctrine, Violence and Lessons Learnt", Jacques Fremeaux, p. 52;

¹⁰ "JUNGLE OF SNAKES", James R. Arnold, part 2, Ch. 7, p. 92;

сіл на нові місця.¹¹ Таке масове переселення місцевих жителів було зроблено для того, щоб ізолювати їх від місцевих партизанів. Іншими словами, була зроблена спроба осушити «море» і залишити «рибу» ні з чим.

Отже, якщо французи створили підрозділ для взаємодії з місцевими жителями, то британці розробили програму переселення місцевих жителів до спеціально створених сіл, де їх буде легше контролювати і наглядати за ними. З цього можна зробити висновок, що різниця між британською та французькою практикою боротьби з повстанцями полягає насамперед в інструментах, які використовуються для вирішення проблем. Французи історично поклалися на створення і підготовку різних формувань, щоб вже вони вирішували проблеми в бунтівній країні. Англійські сили, з іншого боку, поклались на застосування різноманітних адміністративних заходів, де важливо не те, який підрозділ їх виконує, а те, що які саме цілі він виконує.

¹¹ "Everyone lived in fear: Malaya and the British way of counterinsurgency", Karl Hack, pp. 673-674; "JUNGLE OF SNAKES", James R. Arnold, part 3, Ch. 12, pp. 140-141;

1.2. Стратегія стримування та протипартизанська боротьба

Теорія стримування – це військова стратегія, згідно з якою одна держава ефективно використовує загрозу відплати, щоб запобігти нападу з боку супротивної держави¹². Суть цієї стратегії полягає у запобіганні конфлікту шляхом залякування та залякування супротивника. Карл Мюллер дає такий опис цієї стратегії: «Стимування - це змусити когось не робити чогось, тому що він очікує або боїться, що йому буде гірше, якщо він це зробить, ніж якщо не зробить»¹³.

Теорія стримування була одним з головних інструментів у протистоянні між США та СРСР у Холодній війні. Це був ефективний інструмент, який дозволяв утримувати обидві сторони в мирі та стримувати експансію кожної зі сторін протягом тривалого часу. Однак поява недержавних акторів у 2000-х роках та їх подальша експансія на цілі країни або навіть регіони світу, такі як Близький Схід або Африка, поставила питання про ефективність теорії стримування проти повстанських груп і про те, чи може ця теорія взагалі бути використана проти недержавних акторів. Приклади боротьби з повстанцями і тероризмом в Іраку і Афганістані змусили багатьох замислитися над тим, чи справді стратегія стримування може впоратися з новими загрозами.

Патрік М. Морган у своїй статті «Стан стримування в міжнародній політиці сьогодні» зазначає: «Традиційне стримування завжди було «колись». Часто воно не працювало. Іноді воно ускладнювало запобігання війнам, провокуючи обурення замість мовчазної згоди, провокуючи напади або зусилля опонентів, спрямовані на те, щоб обійти його»¹⁴.

З появою ядерної зброї стратегія людство нарешті отримало в свої руки дійсно руйнівну зброю, яка могла слугувати стримуючим фактором проти

¹² Britannica, The Editors of Encyclopaedia. "Deterrence". Encyclopedia Britannica, 12 Jun. <https://www.britannica.com/topic/deterrence-political-and-military-strategy>;

¹³ NL ARMS, Netherlands Annual Review of Military Studies, Chapter 4, p. 48, <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-94-6265-419-8.pdf>;

¹⁴ Patrick M. Morgan (2012) The State of Deterrence in International Politics Today, Contemporary Security Policy, 33:1, 85-107, DOI: 10.1080/13523260.2012.659589;

агресії. Ядерна зброя дозволяє повністю знищити цілу країну буквально за одну ніч, і саме цей факт допоміг запобігти гарячим конфліктам між супротивниками у Холодній війні. Всі знали, що у випадку глобального конфлікту обидві сторони будуть повністю знищені, а отже, у цій війні не буде переможців. Ці наслідки не узгоджувалися з бажанням вижити, тому конфліктів вдавалося уникати.

По мірі розгортання вищезазначених процесів світові стратеги почали замислюватися над тим, де ще можна застосувати стратегію стримування. Наприклад, так з'явилося звичайне стримування. Наразі воно розділилося на чотири гілки, показує добрі результати і досі використовується в практиці. Успішними прикладами застосування стратегії звичайного стримування можуть слугувати Північна Корея або Росія, яку НАТО й досі стримує від потенційного вторгнення в країни Балтії¹⁵.

Крім того, стратегія стримування може бути ефективною в деяких ситуаціях проти недержавних акторів. Прикладом такої ефективності може слугувати Ізраїль.

Єврейська держава зіткнулася з проблемою опору з боку недержавних акторів з перших днів свого існування, і в той же час ізраїльські стратеги змогли знайти досить ефективний спосіб стримування цієї загрози. Ізраїль, як і інші західні держави, також використовує традиційну стратегію стримування для протидії таким недержавним акторам, як ХАМАС або Хезболла. Однак ізраїльська стратегія стримування є більш складною і включає в себе більше компонентів.

Так, ізраїльтяни використовують усі чотири гілки традиційної стратегії стримування і поєднують їх у систему різних заходів. Вони запобігають терористичній діяльності за допомогою посиленого патрулювання, високого рівня поліцейської активності та регулярних навчань серед армії і цивільного населення. Водночас Ізраїль регулярно проводить атаки з метою залякування

¹⁵ NL ARMS, Netherlands Annual Review of Military Studies, Chapter 4, p. 52, <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-94-6265-419-8.pdf>;

та покарання на штаби і схованки бойовиків ХАМАС і Хезболли, а також вбиває їхніх лідерів.¹⁶

Чудовим прикладом іншої стратегії стримування Ізраїлю можуть слугувати його операції проти ХАМАСу в Газі, проведені протягом 2006-2014 років: «Літні дощі», «Гаряча зима», «Литий свинець», «Оборонний стовп» тощо.¹⁷ Насправді, Ізраїль проводить подібні операції регулярно, щоб регулювати і знижувати ворожу активність. Це називається кумулятивним стримуванням і дозволяє використовувати обмежену кількість сил для миттєвого нанесення ударів по найбільш небезпечних лідерах і місцях, щоб вивести ворога з рівноваги і дати зрозуміти свої наміри. Такі удари знищують інфраструктуру терористів і комунікації управління. Звичайно, таких операцій абсолютно недостатньо, щоб знищити недержавних акторів як організм, але вони дозволяють протидіяти масштабам і кількості терористичних операцій.

Чому теорія стримування не завжди ефективна проти сучасних недержавних акторів

У сучасному світі недержавні актори поділяються на кілька різновидів, до яких належать транснаціональні корпорації, неурядові організації тощо.¹⁸ Однак нас цікавлять лише ті актори, які можуть становити загрозу безпеці країни.

Більшість усіх недержавних акторів, які можуть завдати шкоди країнам та суспільствам світу – це такі терористичні угруповання, такі як Талібан, Аль-Каїда, ІДІЛ, Боко Харам та ін.¹⁹ Сьогодні до цього переліку також можна додати різні анонімні хакерські угруповання, які часто ставлять під загрозу безпеку країни, атакуючи різні інфраструктурні об'єкти, що забезпечують

¹⁶ NL ARMS, Netherlands Annual Review of Military Studies, Chapter 14, p. 275, 278, <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-94-6265-419-8.pdf>;

¹⁷ NL ARMS, Netherlands Annual Review of Military Studies, Chapter 14, p. 280, <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-94-6265-419-8.pdf>;

¹⁸ "Nonstate Actors: Impact on International Relations and Implications for the United States", p. 2; https://fas.org/irp/nic/nonstate_actors_2007.pdf;

¹⁹ <https://www.state.gov/foreign-terrorist-organizations/>;

державу енергією, водою, продуктами харчування тощо. Однак, незважаючи на те, що методи цих груп відрізняються, їхня мета одна – підірвати державу, покласти край її стабільному існуванню та змусити людей боятися.

Щоб зрозуміти, як стратегія стримування може бути корисною проти недержавних акторів, ми повинні спочатку розглянути структуру недержавних організацій і мотиви, чому ці організації з'являються і чому люди готові до них приєднатися.

Пол Брукер у роботі «Сучасна війна без громадянства» згадує класичну теорію відносної депривації Теда Роберта Гурра. Ця теорія стверджує, що основним мотивом людського бунту та опору є *«невідповідність між благами та умовами життя, які, на їхню думку, їм належать, і тими благами та умовами, які вони можуть отримати та зберегти»*²⁰. Іншими словами, теорія Гурра означає, що бунт починається тоді, коли люди усвідомлюють, що їхній поточний рівень життя не може їх задовольнити, а влада, яка мала б вирішити цю проблему, не може впоратися з цим завданням. Цей факт змушує людей брати до рук зброю і боротися за своє право на гідне життя. У свою чергу, це провокує появу різних недержавних організацій, які борються або роблять вигляд, що борються за народну справедливість.

У цій ситуації застосування теорії стримування є лише боротьбою з наслідками, а не з причинами повстання, і тому заздалегідь приречене на невдачу. Це все одно, що намагатися полагодити кран, що протікає, лише підставивши під нього нові тазики для збору води: рано чи пізно всі тазики переповняться, і вода все одно проллється на підлогу. Ремонтувати потрібно саме кран, як джерело затоплення. Так само і тут. Теорія стримування працює з уже сформованими групами терористів і намагається стримати військову загрозу від них. Однак, щоб впоратися з цими групами, уряд повинен спочатку вирішити всі внутрішні проблеми, які змусили людей повстати. Зазвичай це низька якість життя, відсутність справедливості в усіх сферах:

²⁰ Brooker, P. (2010). "Modern stateless warfare", chapter 9, p. 182;

від правової до економічної, відсутність соціальних ліфтів, які дозволяють людям отримати те, на що вони заслуговують.

Якщо розглядати теорію стримування в контексті її застосування союзницькими військами в Іраку чи Афганістані, то можна дійти висновку, що багато проблем, які породили насильницькі недержавні актори в цих країнах, взагалі не могли бути вирішені західними країнами, оскільки вони перебували в обох цих державах як окупанти, а отже, фізично не могли вирішити проблеми місцевих суспільств. Більше того, це додавало повстанцям ще один козир у руки: вони могли сміливо заявляти, що борються не лише за справедливість і добро, а й проти іноземних загарбників та інтервентів, які руйнують їхню країну. Ці заяви додатково збільшували потік людей до опору і зміцнювали їхню віру в те, що вони борються за добрі наміри, заради яких можуть бути принесені в жертву життя. За таких обставин стратегія стримування, спрямована на залякування ворога великими втратами або неминучою помстою, починала давати збої. Як можна залякати того, хто не боїться смерті?

Незрозуміло, чи знали члени Альянсу про ситуацію, описану вище. Якщо вірити Звіту про розслідування в Іраку (The Report of the Iraq Inquiry - Executive Summary), 89% усіх витрат Великої Британії на війну в Іраку з 2003 по 2006 рік було витрачено на військові операції, а не на мирну реконструкцію. Також у цьому документі зазначається, що: «Механізми забезпечення фінансування цивільної діяльності можуть бути повільними і непередбачуваними. Деякі високопріоритетні цивільні заходи фінансувалися із запізненням або лише частково».²¹

Це дозволяє зробити висновок, що сили Альянсу не до кінця розуміли, що саме потрібно для придушення або, принаймні, зменшення опору, і тому намагалися боротися з уже існуючими терористичними угрупованнями силовими методами через стратегію стримування.

²¹ The Report of the Iraq Inquiry - Executive Summary, p. 126;

Автори книги «Стимування і вплив у боротьбі з тероризмом: Компонент у війні з Аль-Каїдою» мають інші аргументи, чому теорія стимування може бути неефективною проти недержавних акторів. Вони пишуть, що «Концепція стимування, зрештою, зазвичай застосовується в сенсі «послуга за послугу». Однак не зрозуміло, чи можна тут вести якусь торгівлю».²²

Це ще одна проблема застосування теорії стимування проти недержавних акторів. Зазвичай стратегія стимування використовується проти монолітних супротивників з чіткою ієрархією і високим рівнем взаємозв'язків усередині цієї системи. Одна держава може легко стримувати іншу, просто погрожуючи одному з ключових об'єктів противника, без якого вона не може існувати як єдине ціле. Наприклад, електроенергія або якісь важливі інфраструктурні об'єкти, такі як морські порти, перехрестя доріг тощо. Це завдання буде набагато складнішим, якщо противник виснажений по клітинах, і знищення однієї клітини не вплине на інші. У цьому випадку теорія стимування повинна знайти спосіб, як стримувати всі клітини, а це часто неможливо зробити. Виникає ситуація, коли країна витрачає зусилля на знищення одного повстанського осередку, знищує його, але виявляється, що це ніяк не вплинуло на загальну ситуацію, і ресурси, витрачені на знищення терористів, фактично були просто викинуті в пісок. Відповідно, спроба стримати ворога загрозою неминучої відплати і знищення провалиться, тому що вороги численні, слабо залежать один від одного, а тому можуть спокійно продовжувати свою підривну діяльність, не боячись бути знищеними.

Додатковою проблемою, на яку звертають увагу автори, є те, що для багатьох учасників недержавних формувань насильство та участь у спротиві стали способом життя. Це переплітається з постулатом про те, що люди в багатьох країнах не мають можливості жити нормальним і мирним життям. Коли люди беруть до рук зброю і починають, як вони вважають, боротьбу за справедливість, вони втрачають можливість повернутися до свого

²² Deterrence and Influence in Counterterrorism: A Component in the War on al Qaeda by Paul K. Davis, Brian Michael Jenkins, Chapter 2, p. 5;

попереднього, мирного способу життя. Для багатьох з них участь в опорі стає великою соціальною і фінансовою драбиною вгору, драбиною, від якої ніхто не відмовиться добровільно. Більше того, як правило, нинішні бойовики терористичних угруповань здатні зберегти свій соціальний статус і вплив лише в умовах триваючої війни, де їхні послуги та навички затребувані. Мирне життя вимагає нової адаптації, і далеко не всі готові пройти цей шлях. Всі ці фактори спонукають людей продовжувати або починати воювати, незважаючи на зусилля влади щодо військового стримування. Знову ж таки, вирішення цієї проблеми не лежить у площині стратегій стримування, тому вони не можуть тут добре спрацювати. в одну мить.²³

Отже, незважаючи на те, що стратегія стримування здебільшого не зарекомендувала себе, як надійний метод протистояння недержавним акторам, приклади таких країн, як Ізраїль, дають зрозуміти, що при правильному і ретельному плануванні та вдалому поєднанні різних підвидів стратегії стримування можна досягти хороших результатів і ефективно протистояти недержавним угрупованням, використовуючи теорію стримування.

Основними помилками сил Альянсу в Іраку та Афганістані були:

- пряме і негнучке використання стратегії стримування лише як силового способу протистояння терористам;
- нездатність і/або небажання зрозуміти справжні витoki опору і повстанського руху;
- боротьба лише із зовнішніми проявами внутрішніх проблем суспільств держав, захоплених США та їхніми союзниками.

Наприкінці можна сказати, що не всі військові проблеми можна вирішити за допомогою прямої сили і демонстрації рішучості її застосування. Проблеми від терористичних угруповань і недержавних акторів є більше соціальною проблемою і тому вони повинні вирішуватися перш за все за

²³ Deterrence and Influence in Counterterrorism: A Component in the War on al Qaeda by Paul K. Davis, Brian Michael Jenkins, Chapter 2, p. 5;

допомогою соціальних заходів, спрямованих на підвищення рівня життя громадян, надання їм гідних прав і підвищення рівня безпеки серед громадян.

1.3. Теорія модернізації та протипартизанська боротьба

Протягом багатьох десятиліть боротьба з партизанським типом ворога становила серйозний виклик для регулярних військ, особливо якщо це були регулярні війська інтервентів, які перебували на чужій землі. Багато контрпартизанських війн, що велися переважно західними державами протягом ХХ століття, зазнали невдачі, що дало багато матеріалу для роздумів різним військовим мислителям на Заході про помилки, допущені під час цих війн і загалом у теорії боротьби з повстанцями.

На початку ХХІ століття, озброєні найсучаснішими військовими технологіями західного військово-промислового комплексу і навчені гірким досвідом попередніх спроб, західні лідери вважали, що вони в основному розробили правильний алгоритм проведення операцій проти повстанців, і тепер все точно зміниться.

Новий підхід до контрповстанських місій переосмислив взаємодію з місцевим населенням, зробивши головною метою боротьбу за лояльність місцевих жителів до регулярних сил, а не ліквідацію повстанців як таких.²⁴ Фактично, цей підхід був переосмисленням класичної філософії COIN, розробленої ще в 1960-1970-х роках.²⁵ Вже тоді наголошувалося на необхідності боротися за серця і уми місцевих жителів, розпоряджатися ними, і розумілося, що цього можна досягти не лише військовими інструментами.²⁶ Під час перепрочитання класичних постулатів пункт про боротьбу за «серця і уми» громадян був значно розширений за рахунок додавання до нього теорії модернізації.

Ця теорія припускала, що Захід може вторгтися в інші країни з метою захисту своїх національних інтересів, розвитку ліберальних інститутів влади в інших країнах з неліберальними режимами і встановлення там ліберальної демократії в якості правлячого режиму. Для досягнення цих цілей

²⁴ "Counterinsurgency and the Ideology of Modernization", M.L.R. Smith, David Martin Jones, p. 57

²⁵ "Counterinsurgency and the Ideology of Modernization", M.L.R. Smith, David Martin Jones, p. 71

²⁶ DEFEATING COMMUNIST INSURGENCY The Lessons of Malaya and Vietnam", Sir Robert Thompson, 1966, ch. 4, pp. 50-58;

дозволялося навіть використовувати збройні сили²⁷. У межах партизанської війни теорія модернізації давала потужний козир регулярним військам, формулюючи чітку, ідеалістичну програму присутності військ у конкретній країні і зосереджуючи увагу не на військовій протидії повстанцям, а саме на «модернізації» країни, що, в свою чергу, забезпечить місцеву підтримку і, зрештою, усуне будь-який опір, оскільки не буде причин чинити опір у відповідь. Цей погляд на теорію модернізації домінував у США серед західних країн і був основою, на якій Сполучені Штати намагалися побудувати демократичні режими в Іраку та Афганістані.

Тут необхідно зробити невеликий крок назад і назвати фактори, що зробили теорію модернізації можливою для реалізації в країнах, куди увійшли США. Перш за все, тут можна виділити абсолютну військову перевагу американської військової машини перед будь-яким потенційним нерегулярним супротивником. Така тотальна перевага робить відкриту конфронтацію зі США важкою, але це лише сильніше заохочує до ведення партизанської війни. З іншого боку, маючи технологічну і матеріальну перевагу над супротивником, США можуть відносно легко боротися зі збройними угрупованнями, не відволікаючи на війну великі ресурси, а зосереджуючись на соціально-політичних та економічних аспектах протидії повстанцям. На першому етапі ця військова перевага стала можливою завдяки безроздільному контролю над небом, що, в свою чергу, значно підвищило ефективність контрповстанських операцій за рахунок влучних повітряних ударів за допомогою літаків і безпілотників, а також значно зменшило втрати коаліції через скорочення кількості бойових дій на землі.

Однак, незважаючи на тотальну військову перевагу і нове модернізаційне мислення, коаліційним силам не вдалося встановити в Афганістані стабільний і легітимний в очах суспільства режим. Без зовнішньої підтримки він миттєво розвалився. Іракський уряд не розвалився, але після виведення американських військ незабаром зіткнувся з масовим

²⁷ "From 'liberal war' to 'liberal militarism': United States security policy as the promotion of military modernity", Bryan Mabee, 2016, pp. 247-248;

повстанням ІДІЛ, яке могло поховати чинний режим в Багдаді, якби не допомога коаліційної авіації та Ірану на землі.

Однією з головних причин провалу теорії модернізації в Афганістані та Іраку стала надмірна зосередженість Заходу (зокрема, США) на власних ліберальних цінностях і хибна віра в те, що створення ліберальних інститутів влади є найкращим способом модернізації, який однаково підходить для абсолютно будь-якого суспільства. Намагаючись зробити краще для народів Афганістану та Іраку, не бралися до уваги самі народи, їхня культура і традиції²⁸. Такий західноцентризм не допоміг, а навпаки, відштовхнув місцеве населення, що в кінцевому підсумку зашкодило всій місії. Також такий підхід не враховував культурні відмінності між народами та різний ступінь розвитку громадянського суспільства, що, в свою чергу, не могло не призвести до провалу і поразки колабораціоністських ліберальних режимів, встановлених в Іраку і Афганістані. В Іраку місцева влада була змушена піти на зближення з Іраном, щоб зберегти власну стабільність, а в Афганістані влада просто розвалилася, як тільки США почала виводити війська з країни.

Говорячи про проблеми з теорією модернізації, необхідно також сказати, що це більш глибока проблема, пов'язана з усією теорією контр-повстанської боротьби. Ця проблема полягає в тому, що COIN – це доктрина, а доктрини, за своїм визначенням, не можуть бути гнучкими і швидко адаптуватися до умов, що швидко змінюються. У своїй роботі Гвентер, Джонс і Сміт дають таке визначення: «Важливо, що сам термін походить від догматів і структури релігійної думки, викладених у наборі практик, або доктрин, які офіційне священство прищеплює як правильний або ортодоксальний шлях віри. По суті, доктрина - це система віри, а віра за своєю природою повинна бути непохитною. Тому того, хто є жорстким і негнучким у своїй ортодоксальності, ми називаємо догматиком, або, точніше, доктринером»²⁹. Це не слід сприймати як недолік саме COIN. Будь-яка

²⁸ "Counterinsurgency and the Ideology of Modernization", M.L.R. Smith, David Martin Jones, p. 81

²⁹ "Deconstructing counter-insurgency: COIN discourse and the devaluation of strategy", Celeste Ward Gventer, David Martin Jones and MLR Smith; p. 352

військова доктрина є негнучкою, але це терпимий недолік, коли йдеться про доктрини звичайної війни. Однак цей недолік дуже сильно проявляється у сфері боротьби з повстаннями внаслідок дуже частого і мінливого характеру протистояння. Повстання може бути насильницьким, а може бути ненасильницьким і мати характер бойкоту, витоки повстання можуть сильно відрізнятися один від одного. Від порушення загарбниками традиційних устоїв суспільства до боротьби за незалежність. Власне, кожна окрема країна потребує власної, індивідуальної доктрини боротьби з повстанням, і ця доктрина має базуватися на соціальних, культурних і політичних реаліях країни, де відбувається місія боротьби з повстанням, а не на соціальних, культурних і політичних реаліях країни, яка проводить цю місію.

Провал теорії модернізації спонукав США почати згортати свої місії на Близькому Сході та в Центральній Азії. Зараз у таких країнах, як Сирія та Ірак, залишилася лише їхня військова присутність. Практика вторгнення в інші суспільства з метою їх стабілізації та модернізації не дала бажаного ефекту. Практика вторгнення в інші суспільства з метою їх стабілізації та модернізації не мала і, ймовірно, не могла мати успіху, оскільки початкове нерозуміння місцевої культури і сприйняття її як такої, що терміново потребує «модернізації», принесло лише додаткову точку конфлікту між місцевим населенням і зовнішніми силами. Хоча загальна концепція COIN, спрямована на завоювання умів і сердець місцевого населення, може бути дієвою, необхідно усвідомлювати, що морально-етичні аспекти не скрізь однакові, і не слід вважати власні культурні та політичні інстинкти найкращими за замовчуванням.

1.4. Орієнталізм та партизанський рух

Протягом більшої частини Нового часу Схід загалом і Близький Схід зокрема, були володіннями і колоніями європейських держав. Такий стан речей, безсумнівно, вплинув на європейське сприйняття та погляди на Схід.

Едвард Саїд у своїй книзі «Орієнталізм» писав, що «коротко кажучи, орієнталізм – це західний стиль домінування в реструктуризації та влади над Сходом», «відносини між Заходом і Сходом – це відносини влади, домінування, різного ступеня складної гегемонії»³⁰. Саїд стверджував, що Захід від епохи Відродження до наших днів домінував над Сходом, і, домінуючи, створив власну культуру і культуру «взаємодії» зі Сходом. Цю культуру «взаємодії» Саїд назвав «орієнталізмом».

Орієнталізм постає цілковито як продукт західної уяви про стосунки між Сходом і Заходом та їхні ролі у світі. На думку автора, орієнталізм, західна наукова течія, що вивчає Схід, не містить у собі самого Сходу. Точніше, немає східної точки зору, сам Схід сприймається як мовчазний об'єкт, який не заперечуватиме і не протидіятиме, а тому його не варто брати до уваги³¹. Ці тези цілком можуть бути домінуючими на Сході, тим більше, що його території здавна належали західним метрополіям, таким, як Великобританія чи Франція.

Тривале перебування під західним пануванням мало певний вплив на регіон Близького Сходу. Одним з результатів західного домінування стала деградація політичної ідентичності Сходу і, як наслідок, зниження рівня місцевого самоврядування³². Це створило своєрідну спіраль: низький рівень місцевого самоврядування дозволяє зовнішнім акторам вдиратись до регіону, що, в свою чергу, посилює хаос і напруженість в регіоні, тим самим ще більше знижуючи рівень місцевого самоврядування.

Ставлення Заходу до Сходу не змінилося з плином часу. Схід залишився об'єктом, а не суб'єктом у відносинах із Заходом. Більше того, така ситуація

³⁰ Edward W. Said, "Orientalism", p. 11, p. 13

³¹ Edward W. Said, "Orientalism", IV, p. 94;

³² Murat Yesiltas and Tuncay Kardas, The New Middle East, ISIL and the 6th Revolt Against the West, p. 149

зберіглася і до сьогодні, що добре ілюструється діями західних сил у близькосхідному регіоні. Можна пригадати американське вторгнення до Іраку в 2003 році, що призвело до повалення режиму Саддама Хусейна і встановлення «демократії» в самому Іраці. Утворення політичного вакууму і повне небажання американської сторони чимось заповнювати цей вакуум часто називають причиною того, що він почав заповнюватися сам³³. Оскільки цей процес відбувався безконтрольно в країні, що пережила серйозні соціальні потрясіння, з великою кількістю зброї на руках, то було очевидно, що з'являться різні радикальні угруповання, які становитимуть загрозу не лише для Іраку, а й для всього регіону в цілому.

Однак у 2003 році США не переймалися цим питанням, вони просто працювали над здійсненням своїх планів, а Близький Схід був для них майданчиком. Це ще раз доводить правоту Саїда в тому, що Захід ніколи в новітній історії не ставився до Сходу, як до повноцінного суб'єкта, а лише як до арени / плацдарму для своїх дій.

Поява ІДІЛ

ІДІЛ – це терористичне угруповання, яке ставить собі за мету побудову глобального халіфату. Це угруповання стало відомим, коли взяло під свій контроль північну частину Іраку та південну частину Сирії, включаючи іракське місто-мільйонник Мосул, повністю розгромивши іракську армію, та сирійське місто Ракка³⁴. Ці події привернули серйозну увагу до ІДІЛ та причин, що призвели до появи халіфатчиків. Для нас зараз важливим є те, чому Захід «прогавив» появу такого небезпечного угруповання на Близькому Сході, незважаючи на те, що його збройні сили були у цьому регіоні на той час.

Основи, на яких має базуватися ідеальне (з точки зору ІДІЛ) суспільство халіфату, відсилають до найдавніших ісламських часів, що

³³ Hal Brands & Peter Feaver (2017) "Was the Rise of ISIS Inevitable?", *Survival*, 59:3, 7-54, DOI: 10.1080/00396338.2017.1325595;

³⁴ Timeline: the Rise, Spread, and Fall of the Islamic State;

сягають середньовіччя. Грем Вуд писав: «...бойовики Ісламської держави є справжніми спадкоємцями раннього ісламу і вірно відтворюють його норми ведення війни»³⁵. Такий архаїчний підхід ІДІЛ добре вписується в сучасну орієнталістську теорію і ніби «підкреслює» ідеологічну та культурну вищість Заходу.

Однак було б неправильно стверджувати, що ІДІЛ (і насправді не тільки він) повернувся до стародавніх істин і традицій лише тому, що вони варвари і не можуть придумати нічого більш. Набагато ймовірніше, що ця культурна реакція відбулася як спроба виопрацювати відповідь на численні акти недружньої поведінки з боку зовнішніх сил. Таким чином східні радикальні політичні групи (а ІДІЛ, безсумнівно, є однією з них) намагаються щось протиставити Заходу в царині ідеології. Ідея полягає в тому, щоб створити власне «культурне поле», де ідеологічна перевага буде в руках Сходу, а потім нав'язати це «поле» решті світу, особливо Заходу.

Іншими словами, можна сказати, що те, як ревно терористи дотримуються своїх традицій і стародавніх законів, є своєрідною відповіддю Заходу на його уявлення про Схід, виражену в орієнталізмі. Кожен, хто не відповідає або не підтримує світогляд терористичних угруповань, автоматично вважається терористами таким, що належить до іншого «культурного поля», а отже, також розглядається як ворог. Звідси виростає коріння жорстокого поводження ІДІЛ з полоненими, місцевим населенням і взагалі з усіма, до кого вони змогли дістатися.

Хоча зрештою власне ІДІЛ було розгромлене західними силами, її ідеї залишилися, і поки ситуація на Близькому Сході, особливо в Іраку та Сирії, не нормалізується, ризик появи подібних угруповань залишається досить високим. Цього можна було б уникнути, якби Захід замислився над встановленням стабільного і, головне, самодостатнього режиму на територіях цих двох країн.

³⁵ Graeme Wood, "What ISIS Really Wants", p. 7

Хибне сприйняття Заходом Сходу, сформоване століттями панування і контролю над ним, призвело до того, що сучасні західні уряди не розуміють, з чим вони зіткнулися в боротьбі з такими угрупованнями, як ІДІЛ. Довгий час Заходу вдавалося придушувати їх абсолютною технологічною і матеріальною перевагою, але така груба сила не усуває джерело проблем, що криється в небажанні Заходу бачити Схід повноцінним суб'єктом, здатним до власних дій і рішень.

Висновки до розділу I

У першому розділі було розглянуто історичні аспекти формування концепції протипартизанської боротьби та основні теоретичні підходи до її розуміння. Аналіз історичних подій, таких як боротьба імперій із повстанськими рухами в колоніальний період, протипартизанські операції середини та кінця ХХ сторіччя підтвердили, що протипартизанська діяльність завжди була комплексною, спрямованою як на військові, так і на соціально-економічні аспекти. Пройшовши довгий шлях еволюції від намагань повністю знищити бунтівний народ/населення та банального вирішення питання силою та насильницькими діями, було з'ясовано що протиповстанська боротьба включає в себе не лише військовий аспект (у певних ситуаціях він навіть не є головним) але у першу чергу комплекс адміністративних, економічних та соціальних ініціатив, які спрямовані на знищення повстанського руху через ліквідацію причин появи повстанців та їх рішення взяти до рук зброю. Дослідження виявило ключову закономірність: ефективна протидія партизанським рухам залежить від здатності держави гармонійно поєднувати військові дії з політичними реформами.

Один із важливих висновків полягає в тому, що методи протипартизанської боротьби значною мірою залежать від соціокультурного контексту сили, яка намагається вирішити цю задачу. Наприклад, британська модель базується на прагненні залучати місцеве населення до мирного врегулювання, тоді як французький підхід акцентує увагу на жорстких військових операціях. Ці моделі показують, що універсального методу протипартизанської боротьби не існує, а успішність таких дій визначається адаптацією до конкретної ситуації.

Теоретичний аналіз підтвердив важливість багатовимірного підходу до протидії повстанцям. Класичні праці, такі як концепції Мао Цзедуну та Роберта Томпсона, демонструють, що партизанська війна – це не лише військовий конфлікт, але й боротьба за "серця і розум" населення. Досвід ХХ

століття, зокрема у В'єтнамі та Алжирі, свідчить про те, що без підтримки місцевого населення партизанські рухи мають обмежений потенціал.

Таким чином, у розділі обґрунтовано, що історичний розвиток протипартизанської боротьби є свідченням її динамічного характеру. Зміни у військових технологіях, політичних системах і глобальних викликах впливають на методи та підходи до цього явища. Теоретичний аналіз підкреслює важливість комплексного підходу, що враховує військові, політичні, соціальні й економічні аспекти для успішного протистояння партизанським рухам.

РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ПРОТИПАРТИЗАНСЬКОЇ БОРОТЬБИ ТА ЇЇ РОЛЬ У ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ

2.1. Специфіка збройних конфліктів у XXI столітті

Конфлікти XXI століття суттєво відрізняються від конфліктів XX століття та попередніх часів. Це стало наслідком тривалого накопичення змін. Для того, щоб зрозуміти, чому сучасні війни не зовсім схожі на своїх попередників, необхідно спочатку визначити, чому і в чому саме конфлікти змінилися.

Основні зміни в сучасних світових конфліктах можна умовно розділити на два типи:

- зміна інструментів ведення звичайної війни та поява надруйнівної зброї масового знищення (перш за все ядерної зброї);
- поява в руках людства нових інструментів впливу, в тому числі непрямих (кіберзброя, інформаційні «атаки», економічна зброя, тощо).

Немає сенсу детально зупинятися на ядерній зброї, оскільки вона не є зброєю як такою. Це насамперед загроза надзвичайно високого порядку, що використовується світовими державами як інструмент стримування «апетитів» своїх опонентів. Власне ядерна зброя за всю історію свого існування була застосована лише двічі, а тому її роль саме на полі бою невідома. Відповідно, говорити про вплив ядерної зброї на поле бою в поки що некоректно, оскільки ядерна зброя не використовується у війні чи насильстві.

Давайте подивимося, як змінилися поля битв у XXI столітті. Роль вогневої підтримки в бою продовжує зростати. Ця тенденція була помітна ще в XIX столітті, але в XX столітті вогнева підтримка стала домінуючою зброєю на полі бою. Спочатку артилерія була основною зброєю підтримки союзних військ, але вже у другій світовій війні увага почала зміщуватися на авіацію як основний засіб вогневої підтримки і знищення противника. Роль

авіації, як основного інструменту вогневої підтримки, різко зросла з появою і розвитком високоточної керованої зброї. Отримавши в свої руки такий потужний інструмент, авіація (а також артилерія, яка також отримала керовані боєприпаси³⁶) різко підвищила свою ефективність в бою.

Сьогодні, якщо країна першого світу веде війну проти когось, вона робить це перш за все за допомогою своїх військово-повітряних сил. Для демонстрації зростаючої ролі керованої зброї можна навести приклад вторгнення коаліції до Іраку в 2003 році. З 29 199 бомб, які були використані коаліційними силами під час операції, 19 040 були керованими³⁷. Це 65,2%. Аналогічний відсоток використання керованої зброї був і в Афганістані протягом 2002 року.

Другою великою зміною на полі бою стала поява БПЛА. З їх появою стало набагато простіше виконувати два завдання: вести розвідку та доставляти «розумні» боєприпаси безпосередньо до ворога. Спочатку безпілотники використовувалися переважно для першої мети, але з розвитком цієї технології вони також перетворилися на носії озброєння. Основною перевагою БПЛА перед пілотованими машинами є їхня менша вартість, а також простота у виробництві та обслуговуванні. Сучасні пілотовані літаки дуже коштовні, в той час як безпілотники дозволяють виконувати аналогічний спектр завдань набагато швидше і дешевше. Єдине, чого БПЛА поки що не можуть – це завойовувати панування в повітрі. Однак, оскільки конфліктів між великими державами, які мають власні повноцінні військово-повітряні сили, поки що не відбувається, тому така функція є скоріше потенційною актуальною можливістю.

Також суттєвою відмінністю конфліктів XXI століття від попередніх є широке використання непрямих засобів тиску та «паралізування» противника. На першому етапі це твердження стосується кіберзброї та кібератак, що здійснюються за її допомогою. Кібератаки на інформаційні та керуючі частини будь-якої інфраструктури стали дуже болючими, оскільки ці

³⁶ DEFENSE ACQUISITIONS Assessments of Selected Weapon Programs”, p. 79;

³⁷ The Conduct of the War and Civilian Casualties in Iraq;

частини перемістилися в цифрову площину. Перенесення багатьох речей на комп'ютер значно полегшило життя людей, проте водночас відкрило нові вразливі місця для атак. Атаки на SolarWinds навесні 2020 року³⁸ або на Colonial Pipeline у травні 2021 року³⁹ є прикладами прояву саме такого непрямого тиску. Атака на Colonial Pipeline особливо лякає тим, що вона паралізувала на декілька днів один з найбільших паливопроводів в США і найбільший на південно-східному узбережжі США. Однією з головних загроз кібератак (окрім того, що вони мають майже абсолютний потенціал знищення інфраструктури потенційного супротивника) є те, що ці атаки не є «атаками» в класичному розумінні цього слова. Це не збройне насильство, це навіть не зовсім насильство, тому що атака спрямована проти засобів зберігання та обробки інформації, а не проти людей безпосередньо. Люди страждають опосередковано, або можуть не страждати взагалі.

Отже, кібератаки майже не регулюються на міжнародному рівні, а це означає, що не існує єдиних для всіх країн протоколів реагування на них. Це відкриває вікно можливостей для національних держав, які можуть розглядати потенційну кібератаку як акт повноцінної агресії та розпочати конфлікт проти потенційного порушника.

³⁸ Bloomberg,
<https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-06-21/sec-investigating-companies-handling-of-solarwinds-cyber-attack>;

³⁹ Reuters,
<https://www.reuters.com/business/colonial-pipeline-ceo-tells-senate-cyber-defenses-were-compromised-ahead-hack-2021-06-08/>;

2.2. Основні протипартизанські стратегії

Противники партизанських (повстанських) рухів розробили доволі значну кількість протипартизанських стратегій. Нижче перелічимо основні з них. Ці стратегії не були ексклюзивними. Скоріше, вони часто використовувалися як взаємодоповнюючі або послідовні.

1. Стратегія винищення народів

Імперії часто стикалися з жорстким опором під час завоювань, а також під час спроб керувати підкореними народами. Вони вирішували ці проблеми, покладаючись на застосування переважаючої сили. Іноді вони ставили слабких перед вибором: виживання в умовах підкорення або знищення.

Коли погрози або обмежене застосування сили не спрацювали, імперія могла знищити національну ідентичність свого суперника або навіть усе його населення. Такі радикальні кроки були обрані як для того, щоб гарантувати, що повстанці не створять такої ж проблеми знову, так і для того, щоб інші підкорені народи, спостерігали за цим, були передбачувано слухняні. Результати таких протистоянь часто вирішувалися остаточно, і часом були незворотними.

Проілюструємо це твердження на прикладі знищення Мелоса (припускаючи, що цей випадок є або реальним, або репрезентативним), придушення єврейського повстання Бар-Кохба та війну Кромвеля проти корінних ірландців.

У 416 році до н.е. Афіни звернулися до маленької громади острова Мелос з проханням перейти на бік Афін і приєднатися до їхньої імперії проти Спарти. Керівництво Мелосу усвідомлювало свою військову неповноцінність, але вирішило не брати на себе зобов'язань щодо чогось більшого, ніж нейтралітет. Ціною відмови від афінського прагнення до панування стало винищення всього дорослого чоловічого населення – фактичних і потенційних лідерів та воїнів, а решту людей перетворили на рабів.

Єврейське повстання Бар-Кохба (132-135 рр. н.е.) проти Риму закінчилося майже так само трагічно. Римляни вже боролися з великим єврейським повстанням, що відбулось на 58 років раніше. З того часу вони стикалися з майже безперервними невеликими єврейськими повстаннями. Повстання Бар-Кохби, однак, стало для римлян більш дорогим викликом, і тому вони вдалися до більш екстремальних заходів – вони ліквідували повстанські загони Бар-Кохби разом з його народною базою підтримки. Відносно консервативні підрахунки свідчать, що єврейське населення скоротилося приблизно на 50 %.

Через півтора тисячоліття ірландське повстання проти Англії призвело до подібних наслідків. У 1649 році Кромвель безжально знищив гарнізони повсталих міст, часто вбиваючи при цьому невинних цивільних і католицьке духовенство. Багато з тих ірландців, які пережили війну, були відправлені на заслання до концтаборів, а Ірландія була щільно заселена англійськими колоністами. За десять років репресій корінне населення Ірландії скоротилося приблизно на третину.

Надзвичайна жорстокість і дискримінація у відносинах з імперією – це не лише риси далекого минулого. Аж до початку нашого століття європейські держави практикували подібні заходи винищення в різних частинах підвладних їм земель. Німецькі війни у Східній та Південно-Західній Африці (1904-1907) залишили в історії кілька хрестоматійних прикладів народного винищення.

Так, у серпні 1904 року, генерал Лотар фон Тротта витіснив повсталий народ гереро в пустелю Омахеке в Південно-Західній Африці (сучасна Намібія), заблокувавши вихід з цієї посушливої території приблизно на рік, щоб знищити цій народ. В офіційній історії німецького Генерального штабу за 1906 рік зазначалося, що «посушлива Омахеке мала завершити те, що розпочала німецька армія: знищення народу гереро». Після того, як фон Тротта ізолював гереро, він видав 2 жовтня 1904 року наступну прокламацію: «Гереро більше не вважаються німецькими підданими. Вони вбивали... і

тепер відмовляються битися далі через боягузтво... Їм доведеться покинути країну. Інакше я змушу їх це зробити за допомогою зброї. У межах німецьких кордонів кожен гереро, незалежно від того, знайдений озброєним чи беззбройним, з худобою чи без, буде розстріляний».

Результати цієї та інших німецьких кампаній проти африканських повстанців були руйнівними. Значна частина населення повсталих африканських племен, приблизно від 50% до 80%, загинули. Більшість з них, скоріше за все, були невинними цивільними особами, які ніколи не брали до рук зброї. Багато з тих, хто вижив після систематичних операцій полювань на них і навмисного позбавлення їжі та води, були відправлені до трудових таборів або на поселення в суворих умовах.

Як показує ставлення Іраку часів С. Хусейна до курдів і південного шіїтського населення, знищення для деяких держав все ще є прийнятним. Воно є принаймні методом придушення, якщо не стратегією остаточного вирішення проблеми. Основи спільної ідентичності курдів, згуртованості і національного виживання (і їхньої здатності протистояти Багдаду), полягають і полягали в етнічно однорідній пастушачій базі та близькості до зовнішніх джерел постачання. Після краху курдського повстання 1974-75 років Ірак розпочав цілеспрямовану кампанію, спрямовану на руйнування цих засад. Великі курдські групи були змушені переїхати в спеціально побудовані і легкодоступні села поблизу міст або великих доріг. Інші курди були переселені, часто групами до п'яти сімей, в арабські села на півдні Іраку. Сотні курдських сіл були або зруйновані, або заселені арабами. З того часу Ірак кілька разів повертався до практики знищення. 16 березня 1988 року уряд Хусейна вчинив масове вбивство курдського цивільного населення Халабджі отруйним газом. У 1991 році, після шіїтського повстання на півдні Іраку, один з головних поплічників Саддама Хусейна, Алі Хассан Магід, пояснював своїм підданим, що спосіб боротьби з бунтівними шіїтськими селами – це їх повне знищення.

Нарешті, китайський підхід до Тибету та індонезійський підхід до корінних мешканців Східного Тимору, здається, також підпадають під цю модель національного знищення. Комуністичний Китай жорстоко підкорив Тибет у 1950 році, і відтоді не шкодує зусиль, щоб знищити всі символи тибетського націоналізму та ідентичності. Подібним чином Індонезія вторглася у Східний Тимор (після виходу з нього Португалії), анексувала територію (липень 1976 року) і оголосила його 27-ю провінцією країни. Відтоді Індонезія вела безперервну боротьбу проти корінного населення, використовуючи всі найжорстокіші методи гноблення.

2. Стратегія ізоляції: доброзичлива та примусова

Гнобителі також можуть ефективно реагувати на повстання, націлюючись на життєво важливий зв'язок між воїнами та населенням – і тоді стратегія ізоляції може замінити більш радикальну стратегію знищення. Так, командувач французькими військами в Алжирі наприкінці 1950-х років, а потім лідер армійського перевороту в квітні 1961 року, генерал Моріс Шалле пояснював: «Теорія, знаменита, як теорія води і риби Мао Цзедуна, як і раніше дуже проста і дуже вірна: якщо забрати воду, тобто підтримку населення, риба більше не зможе жити...».

Ізоляція може відбуватись як шляхом доброзичливого навернення, так і шляхом залякування. Доброзичливі та примусові методи не є обов'язково несумісними. Вони можуть доповнювати один одного, або застосовуватись одночасно до різних сегментів однієї і тієї ж групи населення. Таке поєднання стає особливо корисним у роботі з етнічно, політично або іншим чином гетерогенним населенням. Дійсно, імперські держави часто досить прозорливо прораховували дозування і застосування примусу, відповідно до внутрішніх розбіжностей у підкорених провінціях. Так, британська імперська політика «розділяй і володарюй», а особливо акцент на завоюванні «сердця і умів», демонструє, що доброзичливість може бути інтегрована в стратегію ізоляції без відмови від примусу.

Доброзичливе навернення нечасто є домінуючим методом ізоляції. Більше того, доброзичлива ізоляція може легко перерости в залякування і терор, а ескалація жорстокості не обов'язково закінчується. Іншими словами, примусова ізоляція з плином часу може призвести і до знищення. Дійсно, межа між примусовою ізоляцією і знищенням, якою б аналітично чіткою вона не була, в реальному світі не така вже й чітка. Так, боротьба французів проти алжирського повстання під керівництвом Абд аль-Кадіра в середині XIX століття ілюструє дегенеративний характер ізоляції. Із затягуванням війни та накопиченням розчарування французи все частіше почали вдаватись до політики терору та спустошення. Однією з їхніх найулюбленіших і найжорстокіших методик була «*razzia*» (слово, що походить від арабського, що означає «набіг») – нерозбірливий рейд, що включав у себе вбивства людей, грабунок майна та спалення посівів племен, що приєдналися до повстання.

Однак, оскільки ця методика не призводила до вирішення питання, деякі з офіцерів почали мислити ще більш жорстоко. У 1843 році один з них рекомендував вбити всіх чоловіків, старших за п'ятнадцять років, а всіх жінок і дітей посадити на кораблі, що прямують на Маркізькі острови або кудись ще. Тобто пропонувалось знищити всіх, хто не повзає у французів під ногами.

Британці застосовували подібну форму політики ізоляції під час англо-бурської війни. Вони покладалися на статичну мережу блокгаузів, а також на політику випаленої землі, яка полягала у знищенні майна, вбивстві худоби та спаленні посівів. Вони також страчували повстанців і ув'язнювали бурські сім'ї в концтаборах. Хоча, за тогочасними стандартами боротьби з повстанцями, їхня політика вважалась досить стриманою, вона все одно мала жахливу ціну для місцевого населення. Так, хоча бурські воїни втратили приблизно 2 500 осіб, з приблизно 60 000 – 65 000, які брали участь у партизанській війні, ще 20 000 осіб, переважно дітей, загинули в концентраційних таборах.

Звичайно, ідея ізолювати корінне населення від повстанців шляхом концентрації перших на контрольованих територіях, не була новою і не застосовувалася лише у Британській та Французькій імперіях. Іспанці використовували концентраційні табори на Кубі з 1896 року, а американці, які засуджували їх за це, концентрували індіанців у резерваціях ще раніше, і так само поводитися на Філіппінах.

Фактично, ця ж ідея лежала в основі американсько-південнов'єтнамської «програми стратегічних сіл», яка розпочала реалізовуватись в лютому 1962 року та набула великих масштабів у 1966-1970 роках. Метою таких дій було зігнати селян, часто за допомогою бомбардувань, до нових сіл, щоб позбавити повстанців підтримки і створити зони вільного вогню, де можна було б застосовувати значну вогневу міць без розбору.

Політика Іраку щодо курдів також містить компонент ізоляції через терор. Наприклад, під час зіткнень між урядом і курдами в 1963 році, військовий губернатор Північного Іраку заявив: «Ми попереджаємо всіх мешканців сіл у провінціях Кіркук, Сулейманії та Арбіля від надання притулку будь-яким злочинцям чи повстанцям, а також від надання їм будь-якої допомоги. Ми будемо бомбити і знищувати будь-яке село, якщо з будь-якого місця поблизу нього буде відкрито вогонь по армії та поліції, Національній гвардії або лояльних уряду племенам».

Важливо завершити обговорення ізоляції, підкресливши, що перехід від менш примусових до більш примусових методів ізоляції є не тільки результатом розчарування, спричиненого динамікою повстанської війни, але й потребою утримати корінне населення від співпраці з повстанцями. Скоріше за все, жорстокість є результатом того факту, що війна ведеться за те, що жоден з антагоністів не контролює повністю: сприйняття майбутнього (що пояснює французький та американський акцент на психологічній війні).

У цьому сенсі обидві сторони борються не лише за теперішні, але й за майбутні відносини з населенням. Вони намагаються переконати людей, що

тільки вони будуть при владі, коли боротьба закінчиться. Саме це є однією з головних причин, чому така боротьба, як правило, супроводжується високими дозами жорстокості по відношенню до цивільного населення. Зрештою, легітимність правителів тісно пов'язана зі ступенем сприйняття інституційної монополії на примусову владу. Таким чином, повстанці намагаються довести, що вони можуть зруйнувати монополію правителів на примусову владу, а правителі намагаються довести протилежне. І ті, й інші готові безжально карати за будь-яку співпрацю зі своїм антагоністом, аби не допустити постійної ерозії їхнього суспільного становища. Ця тенденція вдаватися до крайнощів жорстокості була увічнена в абсурдних словах американського офіцера у В'єтнамі. Він пояснив, що після бомбардування Бінь Трі (під час Тетської наступальної операції 1968 року) «виникла необхідність зруйнувати місто, щоб його врятувати».

3. Стратегія знищення військово-політичного керівництва партизан

Сучасні збройні сили часто вважають за краще мати справу з військовими супротивниками, а не з цивільним населенням. Військова мета бойових дій (незалежно від типу війни), як правило, полягає в тому, щоб вступити в бій і знищити бойові формування супротивника, або зробити їх неефективними, усунувши їхнє військове і політичне командування. Тому протипартизанські сили часто розглядають ізоляцію (попередня стратегія) не як самоціль, а скоріше як засіб примусити повстанців до безпосереднього військового протистояння. У таких випадках бійці й лідери повстанців є першочерговими цілями для знищення. Таке викорінення здійснюється декількома способами. Доброчесні методи включають, наприклад, затримання, ув'язнення і депортацію. Недоброчесні методи включають полювання за головами, вбивства і прилюдні страти (іноді після судових процедур, але частіше – навіть всупереч діючим законам).

Під час італійської кампанії 1935-1936 років в Абіссинії Муссоліні наказав розстріляти всіх повстанців. У 1947 році французи в Індокитаї розпочали невдалу операцію «Леа», що мала на меті ліквідувати керівництво В'єтміна. Навіть у Британській імперії, мабуть, найбільш доброзичливої серед колоніальних і репресивних систем, страта повстанських лідерів і воїнів вважалася легітимним засобом боротьби і стримування повстань. Американські місії «шукай і знищуй», політика підрахунку тіл та проект «Фенікс» під час війни у В'єтнамі – це лише кілька останніх прикладів політики, яка була спрямована на те, щоб ліквідувати кістяк повстання. Таке знищення керівництва не завжди вдавалося. Але, як показують приклади захоплення Еміліо Агінальдо на Філіппінах військами Макартура-старшого в 1901 році, а також результати війни 1790-х років у Вандеї, обезголовлення повстання може спрацювати, принаймні в деяких випадках і на деякий час.

Ідея боротьби з повстанським рухом шляхом знищення керівництва подекуди була настільки привабливою, що тоталітарні держави довели її до жахливих крайнощів, використовуючи її як превентивну, а не реактивну доктрину, що була покликана забезпечити швидке встановлення порядку після завоювання. СРСР довів це шляхом страти польських військовополонених у Катині навесні 1940 року, а німецькі нацисти довели це своїми діями у Польщі та на інших завойованих ними східних територіях.

Л. Берія, голова НКВС, писав Сталіну, щодо 25 700 польських в'язнів, яких утримувала його організація після ліквідації Польщі, що вони «всі... запеклі вороги радянської влади, сповнені ворожнечі до радянського ладу... Кожен з них... просто чекає визволення, щоб тим самим отримати можливість активно включитися в боротьбу проти радянської влади». Відповідно, оскільки НКВС вважав «усіх їх запеклими ворогами радянської влади», Берія вважав необхідним «застосувати до них покарання найвищої міри – розстріл».

Ганс Франк, нацистський генерал-губернатор Польщі, підсумував цілі Гітлера щодо «Надзвичайної акції умиротворення» в Польщі майже так само.

«Чоловіки, здатні до керівництва в Польщі, – писав Ганс Франк – повинні бути ліквідовані. Ті, хто слідує за ними... повинні бути ліквідовані в свою чергу».

4. Стратегія насилля як засіб управління витратами

Насильство є не лише основним засобом досягнення бажаних результатів війни, це радше спосіб управління витратами на війну. Іншими словами, держави вдаються до більш чи менш вибіркових методів насилля тому, що вони виявляються ефективними.

Вищий рівень насильства може скоротити інвестиції і втрати робочої сили і матеріальних ресурсів, внаслідок як руйнувань, так і страху. Ця інструментальна логіка була лаконічно викладена в наказі фельдмаршала Вільгельма Кейтеля нацистським окупаційним військам у Східній Європі: «Зважаючи на величезні розміри окупованих територій на Сході, наявних сил для встановлення безпеки на цих територіях буде достатньо лише в тому випадку, якщо будь-який опір буде каратися не юридичним переслідуванням винних, а поширенням такого терору з боку німецьких збройних сил, який здатен знищити будь-яку здатність до опору серед населення. Командири повинні знайти засоби для підтримання порядку, застосовуючи відповідні заходи».

Звичайно, нацистська концепція насильства і, як наслідок, звірства, що чинили німецькі солдати на окупованих територіях, не були повністю інноваційними. Завоювання та умиротворення, в тому числі за участю європейських держав до середини ХХ століття, часто ґрунтувалися на високій мірі недискримінаційного насильства. Жорстокість сприймалася як прагматичний і часто як єдиний спосіб вирішення проблеми нестачі ресурсів. Майкл Говард зазначає, що ранні європейські завоювання за межами Європи часто були здобуті саме завдяки вмінню застосовувати насильство. Так,

іспанські завоювання в Америці, пише Говард, відбулися завдяки «цілеспрямованій безжалісності... відчаю і... фанатизму» іспанських солдат. Технологічні винаходи, такі, як артилерія, пізніше кулемет, а згодом і авіація, лише покращили можливість управляти витратами за допомогою насильства.

Європейські держави просто продовжили давню імперську традицію. Вони завойовували, а потім запобігали погіршенню свого панування за допомогою коротких і особливо жорстоких дій. Наприклад, у битві під Омдурманом 1898 року англо-єгипетські війська на чолі з генерал-майором Гораціо Кітчнером захопили верхів'я річки Ніл, втративши при цьому 48 солдатів і вбивши близько 11 000 деревішів.

Застосування грубої сили з метою контролю витрат на імперські / колоніальні війни тривало також протягом усієї першої половини ХХ століття, навіть коли деякі європейські держави ставали більш ліберальними та демократичними. Так, на думку спостерігачів, французька стратегія під час повстання друзів, схоже, полягала в тому, щоб придушити повстання «шляхом максимального використання всіх механічних засобів, але з мінімальним використанням французьких солдатів».

7 травня 1926 року за 12 годин французи перетворили на руїни цілий квартал у Дамаску. Кількість загиблих оцінюється від 600 до 1 000 осіб. Під час Великоднього повстання 1916 року британські чотириденні військові репресії в Дубліні призвели до загибелі 1 351 ірландців. В Африці британці не соромилися втихомирювати Сомаліленд за допомогою повітряних бомбардувань. Італійська фашистська армія додала до вищезгаданих практик у своїй війні в Абіссинії використання отруйного газу. І в британських, і в італійських кампаніях насильство, як зазначає Майкл Говард, «досягло своєї мети – тероризувати населення аж до його швидкого підкорення і, таким чином, зменшуючи витрати на тривалу сухопутну кампанію». У травні 1945 року в Сетіфі (Алжир) французи, за деякими оцінками, вбили щонайменше 6 000 осіб. Під час повстання 1947-1948 років на Мадагаскарі, за оцінками, було вбито 60 000 осіб.

Зв'язок між рівнем насильства і матеріальними та людськими витратами на завоювання можна чітко проілюструвати коротким порівнянням стратегії, вартості і результатів німецького умиротворення африканських племен у 1904-1907 роках і британського умиротворення бунтівних бурів у 1899-1902 роках. Слід визнати, що різниця між витратами та результатами в обох випадках не можна пояснити виключно різницею у стратегічних підходах (які включають методи умиротворення і, як наслідок, рівень насильства і ступінь дискримінації). Тим не менш, ця різниця настільки велика, що було б невиправдано заперечувати роль, яку відіграють стратегія і методи насильства.

У той час, як німці вирішили знищувати всіх без розбору, британці вирішили ізолювати і викорінювати опір вибірково. Німці використовували загалом близько 18 000 військових у Східній та Західній Африці. Британці розгорнули близько 449 000 солдатів (хоча лише близько 50 000 були використані для наступальних операцій). Операція коштувала німцям 22 мільйони фунтів стерлінгів, британці витратили 220 мільйонів фунтів стерлінгів. Німці були відповідальні за смерть, можливо, до 400 000 людей, британці – за близько 25 000. У битвах англо-бурської війни британці втратили близько 7 900 солдатів (проте загальна кількість загиблих британців склала 22 000 через хвороби). Отже, співвідношення загиблих у боях було майже 1 до 2 на користь бурів! Загалом британці втратили в одній англо-бурській війні більше вояків, ніж німці у всіх своїх кампаніях в Африці.

Беручи до уваги наведені вище та додаткові приклади, ми можемо сформулювати деякі узагальнення щодо застосування насильства. З точки зору недоброчесних гнобителів, усунення народної бази повстання або знищення національної ідентичності підкорених народів є простими і економічно ефективними заходами. Невибіркове знищення вимагає відносно невеликих інвестицій, незначних військових навичок і дає довготривалі результати. Як і у випадку зі знищенням, для здійснення ізоляції не потрібен особливий геній, особливо якщо вона заснована на примусі. Ізоляція вимагає більших

інвестицій і терпіння, ніж знищення. Але її вимоги можуть бути зведені до мінімуму через ескалацію рівня жорстокості.

Слід визнати, що використання менш дискримінаційних методів насильства в ізоляції не є безризиковим. Ставлення цільової групи населення може стати жорсткішим, а отже кількість матеріальних і людських ресурсів, доступних для повстанських сил, може зрости. Готовність пригноблених людей боротися і йти на самопожертву, ймовірно, може зростати зі збільшенням страждань. Проте наслідки такого потенційного розвитку подій не слід перебільшувати. Поза певним порогом примусу, «підбадьорюючий» ефект жорстокості цілком може бути перекритий страхом, який вона створює. Пригноблені громади можуть стати занадто наляканими, щоб дозволити почуттям приниження, образи та помсти керувати своєю поведінкою.

Більше того, гнобителі можуть бути байдужими до контрпродуктивних наслідків стратегії примусу, вважаючи, що все ж таки легше і дешевше будувати свою владу на грубому терорі, ніж на компромісі, спокушанні чи обережному застосуванні жорстокості. Поведінка Японії в 1930-х і на початку 1940-х років у Китаї та Східній Азії (де проживає найбільша кількість населення на Землі) ілюструє, що велике насильство і жорстокість не обов'язково створюють проблему некерованих масштабів, а також не обов'язково виявляються приреченими на поразку.

Успішна ліквідація повстанських сил – чи то лідерів, чи то простих воїнів, чи то і тих, і тих, вимагає більших інвестицій і більшого таланту, ніж інші стратегії боротьби з повстанцями. Вона залежить від таких факторів, як своєчасна і точна розвідка, висококваліфіковані мобільні сили та їх широкомасштабне розгортання (що означає необхідність забезпечити відповідну логістику) для збору розвідданих, проведення ударних операцій і захисту місцевих громад.

Інвестиції не обмежуються лише створенням інфраструктури, а й включають в себе постійне технічне обслуговування. Чим більш «хірургічними» є зусилля з ліквідації, тим більше терпіння, навичок та

інвестицій вони потребують. Але навіть «хірургічне» викорінення не усуває необхідності покладатися на жорстокість. Швидке отримання розвідданих, особливо з джерел, які не бажають її надавати, обов'язково передбачає велику кількість насильства.

Ліквідація партизанських сил, чію провину навряд чи можна довести належним і ефективним правовим способом, також є за своєю суттю жорстоким. Коротше кажучи, хоча вибіркова і ретельна боротьба з повстанцями коштує дорожче, ніж інші стратегії умиротворення, вона не скасовує необхідності покладатися на крайні форми насильства. Застосування насильства може бути більш вибірковою, але майже неминуче методи – тортури і страти без суду і слідства – будуть використовуватись і вони не є вибілковими або легітимними (можна відмітити жорстокість, пов'язану з «превентивним» викоріненням польської еліти Сталіним та Гітлером).

Отже, якщо гнобителі не зацікавлені в узгодженні своїх інтересів з інтересами пригноблених, тоді стимул для ескалації рівня насильства є переконливим. Існує велика ймовірність того, що менш вибіркоче застосування насильства зменшить витрати і скоротить час на планування і реалізацію кожної зі стратегій умиротворення. Відповідно, з точки зору доцільності, рух у стратегічній шкалі від вибіркового викорінення до невибіркового знищення є досить спокусливим.

У цьому сенсі контрповстанська боротьба за своєю суттю є дегенеративною. Доброзичлива ізоляція може легко поступитися місцем примусовій ізоляції, а остання призвести до тотального знищення. Найбільш тривожним висновком з моральної точки зору є те, що жорстокість розплачується жорстокістю: логістична ощадливість партизанської війни може бути компенсована ощадливістю нічим не стримуваного насильства. Вдаватися до широкомасштабних військових дій на місцях вимагає здатність конвертувати суспільні ресурси у військову міць. Таким чином, це є функцією внутрішньої структури і політичної організації суспільства.

І все ж таки, було б неправильним вважати, що воюючі держави обмежені лише сукупністю їхніх суспільних ресурсів і здатністю нарощувати військову міць. Держави також обмежені своєю здатністю використовувати і витратити ресурси, особливо людські. Вони обмежені готовністю їхніх громадян та закордонних симпатизантів миритися з втратою власних життів і вбивством інших.

Таким чином, для того, щоб ефективно боротися, держави повинні досягти двох проміжних цілей. По-перше, вони повинні забезпечити бажання своїх громадян не мати відношення до обраної ними військової стратегії та пов'язаних з нею витрат, не знати про неї, бути байдужими або підтримувати її. По-друге, вони повинні забезпечити готовність своїх збройних сил відповідати «вимогам» поля бою.

2.3. Ефективність збройних сил в протипартизанських операціях

Боротьба регулярних збройних сил проти нерегулярних повстанських / партизанських / терористичних формувань завжди є головним боєм для перших. Партизанські війни завжди дуже затяжні і криваві для всіх сторін конфлікту і не існує ефективного засобу завершити війну за відносно короткий проміжок часу. Однією з головних проблем партизанської війни є той факт, що хоча партизанська війна – це все ж таки війна і повинна контролюватися військовими, тільки військові не можуть її завершити або повернути в потрібному їм напрямку. Справа в тому, що військові (або ширше – апарат безпеки) мають справу виключно з наслідками партизанської війни, тобто з уже озброєними і вмотивованими повстанцями. Військові не здатні запобігти їх появі та поширенню, не допустити, щоб місцеве населення підтримувало партизанів, тощо. Ефективна боротьба з повстанцями вимагає співпраці трьох гілок державної машини: безпосередньо військових, цивільної адміністрації та розвідувальних служб. Однак зараз ми зосередимося на військовій частині протидії повстанцям і на тому, які саме війська можуть найкраще їм протистояти.

Чому партизани / повстанці – важкий противник для регулярної армії?

Для того, щоб зрозуміти, як саме протистояти партизанам у військовому плані, необхідно спочатку проаналізувати класичну партизанську тактику. Оскільки повстанці або партизани за визначенням не можуть мати всіх інструментів регулярних збройних сил, вони змушені використовувати тактику непрямого опору. Асиметрична війна, в свою чергу, передбачає виснаження противника, виснаження його ресурсів, а також зменшення його «структурної цілісності» і здатності працювати як єдиний механізм. Гіл Мером у своїй статті зазначає, що регулярна армія «...покладаються на велику кількість логістичної підтримки, стаціонарні бази і широкі мережі

постачання»⁴⁰. Завдання повстанців у цій сфері полягає в тому, щоб зруйнувати інфраструктуру та ієрархію противника і таким чином створити середовище, в якому сили противника (як військові частини, так і установи, пов'язані з армією) не зможуть виконувати свої завдання. Для досягнення цих цілей повстанці значною мірою покладаються на допомогу місцевого населення, знання місцевості та активне маневрування. Повстанці, як правило, уникають прямого вогневого контакту з противником, віддаючи перевагу тактиці «вдарив і втік». Визначення цієї тактики включає в себе:

- напад із засідки;
- рейди в тилу противника;
- активне використання мін та саморобних вибухових пристроїв.

В останні кілька десятиліть використання мін та саморобних вибухових пристроїв стало особливо популярним серед партизанів. Перевага мін полягає в тому, що вони можуть взагалі не потребувати контролю від людини. Ця особливість мін дозволяє партизанам звести ймовірність зустрічі з ворогом до нуля.

Ілюстрацією ефективності тактики засідки проти регулярного противника, який має технологічні та ресурсні переваги, може слугувати приклад успішної атаки, яка знищила російський 2-й батальйон 245 мотострілецького полку поряд з населеним пунктом Яришмарди чеченськими партизанами під час першої чеченської війни 16 квітня 1996 року⁴¹.

Ще одна «подушка», на яку спираються повстанці – це їхнє уявне «безсмертя». Це не є суто військовим питанням, воно більше стосується як політичних, так і військових питань. «Безсмертя» повстанського руху виражається в його опорі на місцеве населення⁴². Дуже часто важко відрізнити, де місцевий житель, а де повстанець, тому що вони легко можуть бути однією і тією ж людиною. Залежність повстанців від місцевого

⁴⁰ Gil Merom (1998) Strong powers in small wars: The unnoticed foundations of success, *Small Wars & Insurgencies*, 9:2, p. 39, DOI: 10.1080/09592319808423209

⁴¹ Yagil Henkin (2006) From tactical terrorism to Holy War: the evolution of Chechen terrorism, 1995–2004, pp. 194–195, *Central Asian Survey*, 25:1-2, 193-203, DOI: 10.1080/02634930600903270;

⁴² Benjamin Valentino, Paul Huth, and Dylan Balch-Lindsay (2004) “Draining the Sea”: Mass Killing and Guerrilla Warfare, p. 384, DOI: 10.1017/S0020818304582061;

населення дозволяє їм безперервно отримувати нових рекрутів, а також отримувати іншу допомогу від цивільного населення: допомога з їжею та базовим спорядженням, допомога з корисною інформацією, притулок, тощо. Для того, щоб вивести цю опору з-під контролю повстанців, потрібна тривала і систематична робота цивільних, а не військових державних інституцій. Більше того, ця робота буде ускладнюватися інцидентами, які неминуче виникатимуть між регулярними військами та місцевим населенням. Мародерство, згвалтування, безпідставні підозри у роботі на ворога з усіма наслідками, що з цього випливають – все це підриватиме позитивну взаємодію між силами окупантів та місцевим населенням і додаватиме повстанцям нові ресурси.

Уряд та урядові сили можуть спеціально застосовувати насильство проти цивільних осіб з метою їх залякування або знищення з метою «убезпечення» території або відповідно до політичних настанов режиму⁴³. Як правило, спроби завоювати лояльність населення за допомогою погроз або намагання знищити їх усіх, мають прямо протилежний ефект, ніж очікувалося. Принаймні у короткостроковій перспективі. «Поріг чутливості» населення до терору проти них підвищується, в той час як проблеми, які спонукають людей приєднуватися до повстанців, залишаються і навіть загострюються. Це, в свою чергу, призводить до чергового зростання насильства з боку регулярних сил, що врешті-решт перетворюється на вирішень з гігантським повстанським вибухом в кінці.

Чудовим прикладом «життєвого циклу» всієї цієї стратегії є політика Іраку щодо курдів протягом 1980-х і 1990-х років⁴⁴. Результатом цієї політики стало лише примноження ненависті між курдами і арабами і абсолютна відсутність прогресу в лояльності до сунітського іракського уряду.

Партизани, як правило, обирають асиметричний спосіб опору, оскільки у них майже відсутні професійні кадри та необхідне озброєння і спорядження

⁴³ Benjamin Valentino, Paul Huth, and Dylan Balch-Lindsay (2004) "Draining the Sea": Mass Killing and Guerrilla Warfare, p. 385, DOI: 10.1017/S0020818304582061;

⁴⁴ Gil Merom (1998) Strong powers in small wars: The unnoticed foundations of success, Small Wars & Insurgencies, 9:2, p. 41, DOI: 10.1080/09592319808423209

для перемоги над ворогом у відкритому бою. Асиметрична війна передбачає не знищення сил противника в бою, а виснаження його здатності виконувати свої завдання. Тут асиметрична війна робить ставку на центральність і структурну цілісність противника, використовуючи їх у своїх інтересах і намагаючись знищити їх, тим самим знищуючи здатність противника дати відсіч. Отже, класичні військові структури не дуже підходять для контрповстанських операцій і контрповстанської війни в цілому.

Якщо розглядати проблему повстанського руху з суто військової точки зору, то тут може допомогти приклад Південної Родезії, яка боролася з повстанцями протягом багатьох років аж до кінця свого існування. Родезійці зосередилися на знищенні партизанів у якомога більшій кількості⁴⁵, і хоча ця стратегія загалом виявилася невдалою, вона дала нам приклад відносно непоганої армії для боротьби з повстанцями, створеної саме для цієї мети.

Основними родезійськими підрозділами, які мали справу з повстанцями, були скаути Селус та Родезійська легка піхота (РЛП). Скаути в основному виконували роль розвідників, а також стежили за ворожими партизанськими групами. Крім того, вони могли бути диверсантами в тилу ворога і використовувалися в такій ролі під час родезійських рейдів до сусідніх країн. РЛП відігравали роль основного вогневого підрозділу в родезійських протиповстанських операціях. Вони були більш чисельними, ніж розвідники «Селус», і за своєю структурою більше схожі на аеромобільні підрозділи, ніж на підрозділи спеціального призначення або рейнджерів. В операціях цих двох підрозділів на більш пізніх етапах війни їм також могли допомагати Родезійські африканські стрільці та Родезійські полки⁴⁶.

Слід зазначити, що всі основні підрозділи родезійських сил були максимально мобільними і маневреними. Якщо подивитися на озброєння тієї ж родезійської легкої піхоти, то можна побачити, що вони в основному покладалися на власну стрілецьку зброю, а також вогневу підтримку з

⁴⁵ Roger Marston (1986) "Not ordinary white people": The origins of Rhodesian COIN theory and practice, *The RUSI Journal*, 131:4, p. 26, DOI: 10.1080/03071848608522735; Marno de Boer (2011) *The Criticality of Captains' Education: Now and in the Future*, pp. 36-37

⁴⁶ Marno de Boer (2011) *The Criticality of Captains' Education: Now and in the Future*, p. 38;

вертольотів (яка, в основному, також складалася з кулеметів Браунінга під британський калібр .303). Швидше за все, РЛП мав таке озброєння не тільки тому, що родезійці відчували серйозну нестачу зброї, особливо важкої, але в першу чергу тому, що підрозділи, задіяні в контрповстанських місцях, не потребували важкого озброєння. Натомість, основна увага в підрозділах була зосереджена на максимальній мобільності. Для цього РЛП широко використовувала свої гелікоптери Alouette і транспортні літаки DC-3 Dakota⁴⁷. Така велика залежність від авіації в питанні розгортання військ робить РЛП схожою на повітряно-десантну піхоту, яку використовували США у В'єтнамі або Франція в Алжирі. Характерно, що ці війни також здебільшого були протиповстанськими.

З наведених вище фактів можна зробити перший висновок – наявність сил швидкого реагування. Якщо регулярна сторона конфлікту має справу з класичними повстанцями, які за будь-яку ціну уникають прямої конфронтації з ворогом і займаються диверсіями, регулярні війська повинні мати сили швидкого реагування, оскільки тільки вони можуть прибути вчасно після отримання сигналу про напад і до того, як ворогу вдасться втекти. У родезійців подібну функцію виконували скаути «Селус» та РЛП. Ці сили завжди повинні бути в стані підвищеної готовності і бути готовими до переміщення у визначений район протягом декількох годин. Наприклад, у 1978 році час реагування родезійських СШР становив 4 години⁴⁸.

Другий висновок – мобільність є ключовим компонентом будь-яких сил протидії повстанцям. Сили швидкого реагування повинні бути мобільними, щоб мати можливість швидко дістатися до місця нападу. Таку мобільність найкраще забезпечують гелікоптери, оскільки вони відносно дешеві, універсальні і можуть забезпечити висадку і евакуацію практично з будь-якого місця. Раптовість і непередбачуваність дій бойовиків робить швидкість реагування критично важливою проблемою для регулярних сил, і в цьому випадку швидкість розгортання СШР відіграє ключову роль.

⁴⁷ Там само

⁴⁸ Warfare History and Hardware of Warfare, Rhodesian COIN Tactics (2020)

Аналізуючи тактику самого бою, можна звернути увагу на те, що родезійці завжди намагалися оточити свого ворога і не дати йому можливості втекти. Для досягнення цієї мети родезійці висаджували на ранніх етапах операцій так звані «стоп-групи», які мали на меті оточити і «закрити» партизанів. Ці «стоп-групи» входили до складу команд «Fire Force», які, по суті, відігравали роль основної родезійської тактики в боях з повстанцями. Тактика «Вогневої сили» також включала повітряні удари по виявлених повстанцях з літаків і постійний вогонь з гелікоптерів-гармат. У той час як на землі солдати оточували і тіснили ворога, гелікоптери постійно відстежували пересування противника і не давали йому часу на паузу і перегрупування, розсіюючи його вогнем. Родезійці добре розуміли, що у відкритому бою повстанці не зможуть їм протистояти завдяки такій тактиці, тому одним з головних завдань будь-якої протиповстанської операції було не дати ворогу відступити.

Звідси можна зробити третій висновок – коли маєш справу з нерегулярним противником, важливо нав'язати йому відкритий бій і не дати йому втекти. Швидше за все, регулярні війська впевнено переможуть своїх нерегулярних супротивників, і нерегулярні війська знають про це. Як наслідок, вони можуть розраховувати лише на те, що зможуть втекти з місця нападу. Надзвичайно важливо не допустити цього, а стримувати їх, даючи бій, а потім перемагати.

Розглядаючи протиповстанські операції з суто військової точки зору, можна дійти висновку, що існує потреба у високомобільних, постійно розгорнутих силах, які виконуватимуть роль «поліції»: якнайшвидше реагуватимуть на заклики про допомогу і якнайшвидше добиратимуться до визначеного району. З іншого боку, суто військовий підхід не дасть перемоги у боротьбі з партизанами.

Протиповстанська війна – це не тільки боротьба за уми і серця місцевого населення, без чого будь-яка збройна боротьба приречена на поразку. Перш за все це вже питання політичне, а не військове. Для

військових у цьому питанні важливим буде принцип або «протокол» поводження з цивільним населенням, щоб не підштовхнути його на бік ворога. В інших випадках питання взаємодії між регулярними силами і цивільним населенням має вирішуватися через цивільні служби та адміністрації.

Висновки до розділу II

Другий розділ досліджує сучасні методи та стратегії протипартизанської боротьби, а також їх вплив на врегулювання конфліктів. Аналіз показав, що сучасні виклики, пов'язані з асиметричними конфліктами, зумовлюють необхідність інтеграції військових, технологічних та інформаційних інструментів. Сучасні партизанські рухи, наприклад, на Близькому Сході або в Африці, використовують не лише традиційні методи боротьби, але й інформаційні технології та терористичні стратегії для досягнення своїх цілей.

Одним із ключових аспектів сучасної протипартизанської боротьби є застосування технологій. Використання дронів, супутникової розвідки та аналітичних платформ для моніторингу поведінки партизанів забезпечує перевагу державним силам у зборі даних і плануванні операцій. Це доводить важливість технологічного прогресу для ефективного стримування повстанських рухів.

Сучасні стратегії також підкреслюють важливість політичних і соціальних заходів. Наприклад, програми примирення, реінтеграція колишніх повстанців у суспільство та економічна підтримка постконфліктних регіонів стають важливими елементами комплексної стратегії. Досвід Афганістану та Іраку демонструє, що лише військових дій недостатньо для встановлення довготривалої стабільності.

Також розглядаються різні стратегії протипартизанської війни, які використовувались як раніше так і зараз. Більшість з них відома з давніх часів, прорив у підходах стався лише після з'єднання причин початку озброєного спротиву з умовами життя місцевого населення. Тоді ж стало зрозуміло що лише військові та адміністративні методи не працюють, потрібен комплексний підхід, який обов'язково включав у себе виправлення соціально-економічної ситуації на території, де іде контрповстанська діяльність.

Дослідження також акцентує увагу на ролі міжнародного співробітництва. Участь міжнародних організацій, таких, як НАТО, у стабілізаційних операціях забезпечує додаткові ресурси, координацію дій та посилює легітимність протипартизанських заходів. Успішні приклади, такі як боротьба з ІДІЛ, підтверджують значення глобальних зусиль у протидії сучасним загрозам.

Окрім цього, на прикладі збройних сил Родезії розглядається сам дизайн та тактика застосування збройних сил, які мають боротись саме з повстанськими загонами. Які вони повинні мати військові формування та що саме робити для ефективного знаходження та знищення озброєних партизан.

Таким чином, у розділі доведено, що сучасна протипартизанська боротьба є багатовимірним явищем, яке потребує інтеграції технологій, політичних заходів і, бажано, міжнародної співпраці. Успішність таких дій залежить не лише від військової переваги, але й від здатності держав адаптувати свої стратегії до нових викликів, зокрема до змін у характері партизанських рухів і їхньої підтримки з боку місцевого населення.

ВИСНОВКИ

У цій роботі було здійснено комплексний аналіз історичних, теоретичних та практичних аспектів протипартизанської боротьби, яка є важливим елементом сучасних світових реалій. Дослідження, що охопило розвиток підходів до протидії партизанським рухам починаючи від другої світової війни та колоніального періоду і безпосередньо до сучасності, продемонструвало, як змінювався характер цих конфліктів у відповідь на нові технології, політичні реалії та глобальні виклики.

Аналіз історичних і теоретичних основ продемонстрував, що протипартизанська боротьба має тривалий еволюційний шлях. У різні періоди історії вона набувала різних форм, залежно від характеру конфліктів та рівня розвитку військової науки. Наприклад, британська та французька моделі протипартизанської боротьби показали значну варіативність підходів. Британська модель, заснована на «умиротворенні» та залученні місцевого населення, забезпечувала довгострокову стабільність, тоді як французька акцентувала увагу на військових операціях і досягненні швидких результатів.

Теоретичний аналіз концепцій Мао Цзедуна, Роберта Томпсона та інших авторів підтвердив, що партизанські війни є багатовимірним явищем, що охоплює не лише військову, але й соціально-політичну сферу. Партизани, як правило, прагнуть досягти політичних цілей через мобілізацію населення та створення умов для дестабілізації урядових структур. Відповідно, протипартизанська боротьба вимагає комплексного підходу, що поєднує військові дії, політичні реформи, соціально-економічні заходи та інформаційні кампанії.

Сучасна практика протипартизанської боротьби підтверджує важливість адаптації до змін у характері конфліктів. Партизанські рухи XXI століття, такі як ісламістські угруповання в Афганістані, Сирії та Іраці, використовують нові методи, зокрема тероризм, кіберпростір та

інформаційну війну. Це створює нові виклики для держав, які прагнуть забезпечити стабільність і нейтралізувати загрози.

Окрім технологій, важливу роль відіграє міжнародне співробітництво. Участь міжнародних організацій забезпечує додаткові ресурси, координацію дій та легітимність операцій. Це особливо важливо в умовах глобалізації, коли загрози, створені партизанськими рухами, виходять за межі національних кордонів. Наприклад, боротьба з ІДІЛ показала ефективність координації між різними державами у військових, гуманітарних та політичних аспектах.

Однак, загально можна сказати, що протипартизанська боротьба – це один з найважчих видів боротьби, який у більшості випадків приречений на невдачу. Навіть при широких заходах соціально-економічної та політичної підтримки, результат не гарантований. Це доводить приклад Афганістану (два рази), де обидві наддержави намагались паралельно з військовим втручанням налагодити життя місцевих мешканців, але не дивлячись на певні результати все одно не змогли побороти повстанців та взяти регіон під стабільний контроль. Також приклади французів з Алжиру та Індокитаю, родезійців у власній країні та американців у В'єтнамі доводять що лише силові та адміністративні методи не можуть надати критичної переваги, бо більшу частину часу уся військова міць регулярної сторони проєціюється у пустоту, через неможливість уразити організаційну структуру та ієрархію ворога. Тут протипартизанська війна перекликається з боротьбою з організованою злочинністю. І те, і те умовно «безкінечне» через те що причини їх виникнення полягають у соціально-економічних причинах, зміна яких потребує вкладення значних ресурсів на протязі десятиліть та (що навіть важливіше) розуміння необхідності змін та вектору розвитку від представників регулярних сил

Дослідження підкреслює важливість балансу між військовими діями та політичними ініціативами. Виключно військовий підхід, як показує досвід В'єтнаму, Алжиру та Родезії часто не забезпечує тривалої стабільності.

Натомість політика примирення, реінтеграція колишніх повстанців та інвестиції в економічний розвиток конфліктних регіонів є ключовими для досягнення довготривалих результатів.

Робота також демонструє важливість врахування соціокультурного контексту. Успіх протипартизанських операцій залежить від здатності урядів адаптувати свої стратегії до умов конкретного регіону, враховуючи потреби та інтереси місцевого населення. Наприклад, у Афганістані, Алжирі та Індокитаю недостатнє розуміння культурних і політичних особливостей стало причиною невдач окремих кампаній.

У підсумку зазначимо, що протипартизанська боротьба залишається складним і багатовимірним явищем, яке вимагає інтеграції військових, політичних, соціальних та технологічних елементів. Глобальні зміни, такі як розвиток інформаційних технологій та зростання асиметричних загроз, створюють нові виклики, завдяки яким повстанці отримують ще більше інструментів для своєї підірвної діяльності. Єдиним дійсно працюючим методом боротьби з повстанцями є невтручання у ці території та боротьба з ними непрямим способом через треті сили, або непрямий вплив через допомогу чи навпаки зупинку інших учасників конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Noah Raffoul Bassil (2019), “A critique of western representations of ISIS: deconstructing contemporary Orientalism, *Global Change, Peace & Security*”, 31:1, 81-94. DOI: 10.1080/14781158.2018.1481828.
2. Hal Brands & Peter Feaver (2017), “Was the Rise of ISIS Inevitable?”, *Survival*, 59:3, 7-54. DOI: 10.1080/00396338.2017.1325595;
3. James Piazza (2021) ‘Nondemocratic Islamists’ and support for ISIS in the Arab World, *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression*, 13:2, 95-114, DOI: 10.1080/19434472.2019.1707257;
4. Graeme Wood, “What ISIS Really Wants”, *Atlantic*, March 2015. URL: <http://www.ctcitraining.org/topdocs/What%20ISIS%20Really%20Wants.pdf>.
5. Cole, J., & Kandiyoti, D. (2002). “NATIONALISM AND THE COLONIAL LEGACY IN THE MIDDLE EAST AND CENTRAL ASIA: INTRODUCTION”. *International Journal of Middle East Studies*, 34(2), 189-203. DOI:10.1017/S0020743802002027.
6. Yeşiltaş M., Kardaş T. (2018), “The New Middle East, ISIL and the 6th Revolt Against the West”. In: Yeşiltaş M., Kardaş T. (eds) *Non-State Armed Actors in the Middle East*. Palgrave Macmillan, Cham. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-319-55287-3_7.
7. Ganor, Boaz, “Four Questions on ISIS: A ‘Trend’ Analysis of the Islamic State.” *Perspectives on Terrorism*, vol. 9, no. 3, Terrorism Research Institute, 2015, pp. 56–64, URL: <http://www.jstor.org/stable/26297381>.
8. Said E., “Orientalism”. URL: https://pages.pomona.edu/~vis04747/h124/readings/Said_Orientalism.pdf.
9. Seth G. Jones & Patrick B. Johnston (2013) *The Future of Insurgency*, *Studies in Conflict & Terrorism*, 36:1, 1-25, DOI: 10.1080/1057610X.2013.739077.

10. Benjamin Valentino, Paul Huth, and Dylan Balch-Lindsay (2004) "Draining the Sea": Mass Killing and Guerrilla Warfare, DOI: 10.1017/S0020818304582061.
11. John Arquilla (2007) The end of war as we knew it? Insurgency, counterinsurgency and lessons from the forgotten history of early terror networks, *Third World Quarterly*, 28:2, 369-386, DOI: 10.1080/01436590601153861.
12. Marno de Boer (2011) The Criticality of Captains' Education: Now and in the Future. URL: https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MilitaryReview_20111231_art009.pdf.
13. Roger Marston (1986) "Not ordinary white people": The origins of Rhodesian COIN theory and practice, *The RUSI Journal*, 131:4, 25-32, DOI: 10.1080/03071848608522735.

АНОТАЦІЯ

Безкоровайний П. В. Особливості розвитку протипартизанської боротьби та її роль у врегулюванні сучасних світових конфліктів (магістерська робота). – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2024. – 60 с. (рукопис).

Робота аналізує партизан та протипартизанську діяльність країн на протязі XX та XXI сторічч. Вона намагається висвітлити ситуацію під іншим кутом, де до протипартизанської боротьби підходять не з точки зору військової специфіки, але з точки зору соціально-економічних та політичних причин появи партизан через що виникає необхідність боротися з ними. У дослідженні наведені приклади численних партизанських війн, як то в Алжирі, В'єтнамі, Афганістані, і т.д, на основі яких аналізуються дії регулярних сил у цих конфліктів та ґрунтуються засади чому ці конфлікти є у першу чергу або національно-визвольними або пов'язаними з намаганнями викоренити несправедливість усередині країни та її політичного режиму. Також аналізується поява та вплив на сучасний світ нових факторів як недержавні актори, та нові технології що змінюють контур класичної протипартизанської боротьби.

Ключові слова: партизани, повстанці, регулярні сили, протипартизанська боротьба, недержавні актори, Сер Роберт Томпсон.

ANNOTATION

Bezkorovainyi P. V. Development of COIN struggle and its role in the settlement of modern world conflicts (Master's thesis): V. N. Karazin Kharkiv National University, 2024. 60 pages. (manuscript).

The work analyses the insurgents and counter-insurgency (COIN) activities of countries during the XX and XXI centuries. It tries to illuminate the situation from a different angle, where counter-insurgency is approached not from the point of view of military specifics, but from the point of view of socio-economic and

political reasons for the emergence of guerrillas, which makes it necessary to fight them. The study provides examples of numerous guerrilla wars, such as in Algeria, Vietnam, Afghanistan, etc., on the basis of which the actions of regular forces in these conflicts are analysed and the basis for why these conflicts are primarily either national liberation or related to attempts to eradicate injustice within the country and its political regime. The author also analyses the emergence and impact on the modern world of new factors such as non-state actors and new technologies that change the contour of the classical counter-insurgency struggle.

Keywords: guerrillas, insurgents, regular forces, COIN, non-state actors, Sir Robert Thompson.